

บทที่ ๒

ทบทวนวรรณกรรมและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา สมุทรปราการ เขต ๒ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย โดยแยกประเด็นการทบทวน เอกสารและงานวิจัยออกเป็น ๘ ประเด็น ดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๓ บทบาทของพระสงฆ์ทางด้านให้การศึกษา

๒.๓.๑ แนวทางการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

๒.๓.๒ แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้

๒.๓.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้ของ Thorndike

๒.๔ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา

๒.๔.๑ ความสำคัญ ธรรมชาติ และลักษณะเฉพาะ

๒.๔.๒ วิสัยทัศน์

๒.๔.๓ คุณภาพผู้เรียน

๒.๔.๔ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน ระดับประถมศึกษา

๒.๕ สารการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

๒.๕.๑ แนวทางการจัดทำสารการเรียนรู้ของหลักสูตรสถานศึกษา

๒.๕.๒ คำอธิบายสารการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประถมศึกษา

๒.๕.๓ คำอธิบายสารการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

๒.๕.๔ คำอธิบายสารการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

๒.๕.๕ ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ระดับประถมศึกษา

๒.๕.๖ ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

๒.๕.๗ ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

๒.๖ การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษา

๒.๖.๑ กลวิธีและอุปายประกอบการสอนพระพุทธศาสนา ดังนี้

๒.๖.๒ กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

- ๒.๖.๓ การจัดบรรยากาศการจัดกระบวนการเรียนรู้
- ๒.๗ สารการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่ใช้ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ระดับ
ประถมศึกษา
- ๒.๗.๑ ตัวอย่าง หน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔
- ๒.๗.๒ ตัวอย่างการใช้คำถามให้นักเรียนอภิปรายและแสดงความคิดเห็น
- ๒.๗.๓ นิทานประกอบการสอนเรื่องลูกแก้ววิเศษ
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

ความหมายของบทบาท

บทบาทใด ☐ มีนักวิชาการหลายคนได้ ☐ ให้ ☐ ความหมายไว้ ☐ ที่แตกต่างกันออกไป
ตามทัศนะและความของนักวิชาการ

ความหมายของบทบาทจะต้องจองกับหน้าที่ เมื่อมีบทบาทแล้วจะต้องมีหน้าที่ด้วย
แต่ในที่นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะส ☐ วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเท่านั้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ^๑ ให้ความหมายของบทบาทไว้ ☐ ☐ บทบาท
หมายถึงการทำตามบท การทำตามบท การทำตามหน ☐ าทที่กำหนดไว้ ☐ เช ☐ ใน บทบาทของพ
☐ ่อแม่ ☐ บทบาทของครู เป ☐ ็นค ☐ ้น

ราชบัณฑิตยสถาน ^๑ ได้ ้ให้ ้ ความหมายของคำ ้ บทบาทไว้ ้ ดังนี้ ้ บทบาท”
“การทำหน ้ าทหรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้ ้ บุคคลกระทำ”

กมลรัตน์ หล้าสูงษ์ ^๑ เป็นนักสังคมวิทยา กล่าวว่า บุคคลแต่ละคนจะต้องมีตำแหน่ง
และบทบาทควบคู่กันไปซึ่งไม่เหมือนกัน บทบาทจะมีมาน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับลักษณะของสังคม
ที่เขาสังกัดอยู่ ตลอดจนลักษณะของบุคคลในสังคมนั้น

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน .พ .ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ ☐ กศ ☐ ักพิมพ์ลิเคชั่นส ☐ ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป,
๒๕๓๒), หน้า ๓๑๕.

^๑กมลรัตน์ หล้าสูงษ์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ, ๒๕๒๓), หน้า ๕๒.

จิรพันธุ์ กาญจนจิตร^๐ กล่าวถึงความหมายของบทบาทไว้ว่า ความหมายของบทบาทนั้น อาจแยกพิจารณาได้ ๒ ทาง คือ ถ้าหากพิจารณาด้านโครงสร้างของสังคมแล้ว บทบาทหมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะของบทบาทออกมาโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น และอีกทางหนึ่งคือผลต่อเนื่อง ที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์แห่งการสังสรรค์นั้น

งามพิศ สัตย์สงวน^๑ ให้ความหมายของคำว่า บทบาทคือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆ จะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถพยากรณ์ พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

สมคิด บางโม^๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “บทบาท” คือ ความคาดหวังของผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งในสิ่งที่อยากให้บุคคลนั้นประพฤติปฏิบัติทั้งเรื่องส่วนตัวและการทำงาน และสมาชิกทีมงานควรมีดังนี้

๑. ศึกษาเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของทีมงานให้เข้าใจชัดเจน
๒. ให้ความร่วมมือกับทีมงานในทุกด้านด้วยความเต็มใจ
๓. ยอมรับความสามารถและให้เกียรติเพื่อนสมาชิก
๔. หาโอกาสแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์
๕. ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้ดีที่สุดอย่างมีความรับผิดชอบและบรรลุเป้าหมาย
๖. มีความไว้วางใจเพื่อนสมาชิก
๗. ยินดีปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ มติของทีมงาน
๘. พัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้นเสมอ

สนธิ สมักรการ^๓ ให้ความเห็นว่าบทบาทเป็นตัวแทนในลักษณะที่เคลื่อนไหวได้ (Dynamic) ของสถานภาพบุคคลแต่ละคนได้ถูกสังคมกำหนดสถานภาพไว้ และมีความสัมพันธ์กับ

^๐จิรพันธุ์ กาญจนจิตร, สังคมวิทยามานุษยวิทยาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย-รามคำแหง, ๒๕๒๒), หน้า ๒๐.

^๑งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๘), หน้า ๕๖.

^๒สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕๒ – ๒๕๓.

^๓สนธิ สมักรการ, มานุษยวิทยาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาดไทย กรมราชทัณฑ์, ๒๕๑๐), หน้า ๑๕๕

สถานภาพอื่น ๆ เมื่อบุคคลนั้นได้นำเอาสิทธิและหน้าที่ต่างๆ อันมีอยู่ในสถานภาพของเขาออกมาใช้ ก็หมายความว่าเข้ากำลังสวมบทบาทของเขาอยู่

สุชา จันทรเฒ^ป กล่าวว่า บทบาท เป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำนั้นคือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ ให้สถานภาพใดอย่างใดแล้ว บุคคลในสถานภาพ นั้นจะต้อง ประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

สุชุม ศรีบุรินทร์^ป บทบาท หมายถึงพฤติกรรมหรือการหน้าที่ของสถานภาพ เมื่อ บังเจกชนมีหรือสถานภาพทางสังคม ก็จะมีการปะทะสังสรรค์ กระทำหรือประพฤติปฏิบัติตาม สถานภาพนั้นๆ

รังสรรค์ ประเสริฐศรี^{อน} ให้ความหมายของคำว่า บทบาท คือรูปแบบของพฤติกรรม ที่คาดหวังว่าบุคคลจะต้องกระทำในตำแหน่งที่เขาได้รับในสังคม สมาชิกกลุ่มเปรียบเสมือนตัว ละคร ซึ่งแต่ละคนจะต้องแสดงบทบาทของตนเอง บุคคลอาจมีหลายบทบาท ทั้งบทบาทภายในและ ภายนอกที่ทำงาน บทบาทเหล่านั้นบางบทบาทก็สอดคล้องกัน แต่บางบทบาทก็ขัดแย้งกัน ซึ่งเป็น สาเหตุที่ทำให้เกิดความยากลำบากในการกำหนดและบริหารบทบาทสมาชิกกลุ่มได้

อุทัย หิรัญโต^{อน} ได้ให้ความหมายคำว่า บทบาท คือ หน้าที่ หรือ พฤติกรรมอันพึง คาดหมายของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือสังคม หรือวัฒนธรรมของกลุ่มหรือสังคมนั้นกำหนดขึ้น ฉะนั้น บทบาทจึงเป็นแบบแห่งความประพฤติของบุคคลในสถานะที่พึงมีต่อบุคคลอื่นในสถานะ อีกอย่างในสังคมเดียวกัน

กัญญา สาธร^{อน} กล่าวว่า บทบาท หมายถึง ความมุ่งหวังซึ่งคนอื่นคาดว่าบุคคล ในตำแหน่งหนึ่ง ตำแหน่งใด ควรจะกระทำหรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา ในสถานการณ์หนึ่ง บทบาทนี้จะควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลดำรงอยู่เสมอ

^ปสุชา จันทรเฒ, จิตวิทยาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔), หน้า ๒๘.

^ปสุชุม ศรีบุรินทร์, สังคมวิทยาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ , ๒๕๒๕), หน้า ๒๘.

^{อน}รังสรรค์ ประเสริฐศรี, พฤติกรรมองค์การ : แบบทดสอบการประยุกต์ใช้ทฤษฎีพฤติกรรม องค์การ,(กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๐.

^{อน}อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยามานุษยวิทยา , (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ , ๒๕๒๖), หน้า ๑๕๗.

^{อน}กัญญา สาธร, การบริหารทางการศึกษา, (ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๓๐๔.

วินิจ เกตุขำ^{๐๐} ได้กล่าวความหมายของ บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่คาดหวังของ สมาชิกกลุ่มในองค์กรหรือในหน่วยงาน จะต้องมียาละเอียดของงานเป็นตัวกำหนดบทบาทของ บุคคลในการทำงาน คนงานทุกคน จะต้องอ่านหรือศึกษารายละเอียดงานจะไม่ครอบคลุมถึงงาน ในหน้าที่ทุกอย่างแต่จะเป็นข้อมูลเบื้องต้นให้บุคคลได้รับรู้ว่าควรจะต้องแสดงบทบาทอย่างไรหรือ จะต้องทำงานอะไรบ้าง

๒.๒ สรุป ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

สุภาศิริ การิกาญจน์^{๐๐} ให้ความหมายว่า “บทบาท” หมายถึง พฤติกรรมที่กระทำตาม ความคาดหวังของคนส่วนใหญ่ที่ยึดถือไว้เป็นบรรทัดฐานโดยที่ ข้อบังคับนั้นจะกล่าวเฉพาะที่ แต่ละคนนั้นต้องกระทำ

กนกวรรณ โสรจจาดานนท์^{๐๐} ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท หมายถึง การทำ หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ หรือสิ่งที่เราทำหน้าที่ที่เรา ต้องทำ เมื่อเราเป็นอะไรสักอย่างหนึ่งสิ่งที่เราต้องมาคู่กับสิ่งที่เราเป็น

ป^{๐๐}ระนุช โพธิ์มี ได^{๐๐}ห^{๐๐}ความหมายเกี่ยวกับ “บทบาท” ว^{๐๐}ขึ้นอยู่กับป^{๐๐} จัยเกี่ยว^{๐๐}ง ดังต^{๐๐}ไปนี้^{๐๐}

๑. บทบาทที่สังคมคาดหวัง คือบทบาทที่สังคมคาดหวังให้ ☐บุคคล ปฏิบัติตาม ความคาดหวังที่กำหนดโดยกฎ^{๐๐}ไม่สังคม และโดยสถานภาพที่บุคคลนั้นครองอยู่^{๐๐}

๒. การรับรู้ ☐บทบาท คือการที่บุคคลรับรู้ ☐ในบทบาทของตนเอง ☐จะมี บทบาท ☐อง^{๐๐}ไร และสามารถจะมองเห็นบทบาทของตนเองได้ ☐ตามการรับรู้ ☐นั้น ซึ่ง

^{๐๐}วินิจ เกตุขำ, มนุษย์สัมพันธ์สำหรับผู้บริหารยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕.

^{๐๐}สุภาศิริ การิกาญจน์, “บทบาทของพ่อ แม่ในการสอนเพศศึกษาแก่ลูกสาววัยรุ่นในเขต- กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๑, หน้า ๑๔.

^{๐๐}กนกวรรณ โสรจจาดานนท์, “บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนที่สัมพันธ์กับแบบแผนพฤติกรรม ตาม-จรรยาบรรณครู”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตบัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

^{๐๐}ป^{๐๐}ระนุช โพธิ์มี, “บทบาทของผู้^{๐๐}บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา-เขตการศึกษา ๕ ในการส^{๐๐}งเสริมการจัดสิ่งแวดล้อม^{๐๐} อมศึกษาวิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔.

เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพกับความดีของการของบุคคลนั่นเอง โดยการรับรู้ในบทบาทและความดีของการของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานสภาวะบุคคล ตลอดจนเป้าหมายในชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาท

๓. การยอมรับบทบาทของบุคคล จะเกิดขึ้นเมื่อมีความสอดคล้องของของ บทบาทตามความคาดหวังของสังคม และบทบาทหน้าที่ที่ตนเองรับรู้ อยู่ การยอมรับบทบาทเป็นเรื่อง เกี่ยวข้องกับความเข้าใจในบทบาท และการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้เพราะ บุคคลไม่ได้ยินยอมรับบทบาททุกบทบาทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือกหรือถูกแรงผลักดัน จากสังคมให้ รับตำแหน่ง และมีบทบาทหน้าที่ปฏิบัติก็ตาม เพราะหากบทบาทที่ใด รับนั้นทำให้ ได้ ผลเสียหายหรือเสียประโยชน์ โดยเฉพาอย่างยิ่งขัดแย้งกับความดีของการ หรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ทรงตำแหน่งอยู่ก็พยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้นไม่ยอมรับบทบาทนั้นๆ

๔. การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล เป็นบทบาทที่เจตนาของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคมคาดหวังหรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้ และตามความคาดหวังของตนเอง การที่บุคคลจะปฏิบัติตามหน้าที่ใด ก็เพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทนั้นๆ ของบุคคลที่ทรงตำแหน่งอยู่ ซึ่งเนื่องมาจาก ความสอดคล้อง กันของบทบาทตามความคาดหวังของสังคมและการรับรู้ บทบาทของตนเอง

ชูศรี พุทธเจริญ^{๐๐} ได้ให้ความหมายของ “บทบาท” หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่คาดหวังของผู้ดำรงตำแหน่งและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งนั้นๆ สัมพันธภาพระหว่างบทบาทหน้าที่กับความรับผิดชอบ และการที่บุคคลจะดำรงตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใด จะต้องมียุทธศาสตร์หน้าที่ และความรับผิดชอบที่กำหนดไว้ควบคู่กับตำแหน่งเสมอ บทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ต้องเป็นที่รู้จักกันและเข้าใจกันระหว่างผู้ดำรงตำแหน่งและผู้เกี่ยวข้อง

วินิจ เกตุขำ^{๐๑} ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทว่า เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลเมื่อรวมกลุ่มกัน ว่าแต่ละคนจะมีพฤติกรรมออกมาอย่างไร พฤติกรรมนี้เองก็คือ บทบาท ของผู้นั้น คำว่าบทบาท หมายถึง การแสดงออกของบุคคลในด้านที่เกี่ยวกับคำพูดลักษณะท่าทางการ

^{๐๐}ชูศรี พุทธเจริญ, “บทบาทผู้บริหารโรงเรียนในการพัฒนาจรรยาบรรณครูสังกัดเทศบาล-กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๐๑}วินิจ เกตุขำ, “สองทศวรรษหลักสูตรการศึกษาไทย”, วารสารวิชาการ, ๓, (๕ เมษายน, ๒๕๔๕) - ๕๑.

สุดท้าย คือ บทบาทการประสานงานในกลุ่ม ได้แก่ การกระทำกิจกรรมซึ่งต้องสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มที่อยู่ภายในและภายนอกองค์กร เช่น ผู้จัดการฝ่ายการตลาดของข้อมูลด้านกำลังคนจากผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคลถือเป็นการติดต่อประสานงานกับภายในองค์กร แต่หากผู้จัดการฝ่ายการตลาดติดต่อสื่อสารกับพนักงานของบริษัทอื่น ก็ถือเป็นการประสานงานกับนอกองค์กร เป็นต้น

๒. บทบาทด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผู้บริหารมีหน้าที่หรือบทบาทในการรับและเก็บรวบรวมข่าวสารจากในและนอกองค์กร กระทำได้โดยการอ่าน วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แล้วนำมาพูดคุยกับผู้บริหารคนอื่นๆ เช่นคู่แข่งชั้นมีการวางแผนอะไรในช่วงนี้ รัฐออกกฎหมายใหม่มีผลกระทบต่อบริษัทหรือไม่ เป็นต้น มินต์ซเบิร์ก (Mintzberg) เรียกบทบาทนี้ว่า บทบาทการตรวจสอบ (Monitor role) ส่วนบทบาทแพร่กระจายข่าวสาร (disseminator role) ก็เป็นอีกบทบาทหนึ่งของผู้บริหารในการดำรงตนเปรียบเสมือนช่องทางที่ส่งต่อข่าวสารต่างๆ ไปยังสมาชิกในองค์กร และเมื่อถูกเชิญไปเป็นตัวแทนขององค์กรหรือสถาบันอื่นๆ ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะบทบาทโฆษก (spoken role) ขององค์กรด้วย

๓. บทบาทการตัดสินใจ ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารในด้านนี้ไว้ ๔ ประการ คือ บทบาทในฐานะผู้ประกอบการ (entrepreneurs) ผู้ดูแลโครงการใหม่ๆ ที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานขององค์กรให้ดีขึ้น บทบาทของผู้จัดการความวุ่นวายหรือปัญหาต่างๆ (disturbance handles) ที่ปัญหาเกิดขึ้นอยู่นอกเหนือความคาดหมาย (unforeseen problems) บทบาทของผู้จัดสรรทรัพยากร (resource allocators) ในการรับผิดชอบกระจายทรัพยากรคน สิ่งของและเงินไปตามส่วนต่างๆ และสุดท้าย คือบทบาทของผู้เจรจาต่อรอง (negotiators) เพื่อทำหน้าที่ถกเถียงและเจรจาต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสหภาพแรงงาน ผู้ถือหุ้น ฯลฯ ในการเพิ่มผลประโยชน์ให้กับองค์กรที่ตนเองทำงานอยู่

ปริยาภรณ์^{๐๐} แก้วทอง ได้อธิบายถึง ทฤษฎีบทบาท สรุปได้ ๒ ทฤษฎี บทบาท (Role Theory) ได้กำหนดปรัชญาที่สนใจไว้ ๒ ชีวิตถูกสร้างขึ้นมาและคนแต่ละคน ในสังคมนั้นมีตำแหน่งทางสังคมทั้งสิ้น เช่น ในฐานะลูกจ้าง ลูกจ้าง ครอบ พ่อกับแม่ หัวหน้า ลูกน้องในฐานะที่สังคมกำหนด บทบาทเพื่อปัจเจกชนแต่ละคนจะได้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคมที่วางไว้ โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง

^{๐๐}ปริยาภรณ์ แก้วทอง, “ศึกษาบทบาทและผลกระทบจากบทบาทของครูอาสาสมัคร การศึกษานอก-โรงเรียนของจังหวัดสงขลา”, ปรินญาณพนธ์ ศส.ม., (สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔.

ตัวแบบที่เป็บบทบาท ผู้กระทำทุกคนสามารถเรียนรู้ได้โดยที่บทบาทที่เป็บบทบาทใดก็ถึงวิถีทางเพื่อกระทำบางสิ่งบางอย่างที่ถูกดอง โดยถือเอาลักษณะ ๕ ประการ คือ

๑. ทฤษฎีวาดบทบาทในการทำงาน (Functional Role Theory) ทฤษฎีนี้ มุดบทบาทหรือหรือพฤติกรรมอันเป็บลักษณะของบุคคลผู้มิดำเนนทางสังคมภายในระบบสังคมที่มั่นคง

๒. ทฤษฎีบทบาทที่เป็บปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionist Role Theory) ทฤษฎีนี้มุดไปที่บทบาทของผู้กระทำแต่ละคน วิวัฒนาการของบทบาทต่างๆ โดยอาศัย ปฏิสัมพันธ์ ทางสังคมและวิธีการที่ผู้กระทำทางสังคมเขใจและตีความหมายของพฤติกรรม เหล่นั้น

๓. ทฤษฎีบทบาทโครงสร้าง (Structural Role Theory) ทฤษฎีนี้มุดโคโครงสร้างทางสังคมหรือดำเนนทางสังคมที่โคเบบพฤติกรรมที่กำหนดให้ เป็บบนแบบเดียวกัน ซึ่งมุดดำเนนทางสังคมอื่นๆ ในโครงสร้าง

๔. ทฤษฎีบทบาทขององคการ (Organizational Role Theory) ซึ่งมุดบทบาท ใดๆ ที่มุดกันกับดำเนนทางสังคม ที่ถือเป็บอันเดียวกันในระบบสังคมที่วางโครงการไว้ก่อน เป็บบนระบบที่มุดงานและมีการจัดลำดับชั้นไว เป็บบนอยางดี

๕. ทฤษฎีวาดบทบาทของความรูและความเขใจ (Cognitive Role Theory) ซึ่งมุดถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทบทบาทที่คาดหวังกับพฤติกรรม

จะเห็นได้ว่าทฤษฎีบทบาทมีหลายทฤษฎี แต่ละทฤษฎีจะมีสาระที่แตกต่งกัน ซึ่งโดยทั่วไป จะชี้ให้เห็นว การที่สมาชิกของสังคมหนึ่งๆ หรือองคการหนึ่งๆ จะแสดงบทบาทของตนเองให้ถูกดองเหมาะสมและเป็บไปอยางมีประสิทธิภาพนั้น ย่อมมีปัจจัยหลายอยาง พร้อมกันนี้ ยังทำให้ รุดคุดยวจุดบกพรองของการแสดงบทบาทอยู่ ที่ใดและจะสามารถแกไขจุดบกพรองนั้นไดอยางไร การแสดงบทบาทเป็นเรื่องสำคัญ หรือลักษณะพฤติกรรมการแสดงออกของผู้ดำรงตำแหน่ง หรือหน้าที่การงานที่ผู้นั้นได้รับมอบหมาย รับการแต่งตั้งหรือสังคมยอมรับ โดยอยู่ในความคาดหวังของผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้ที่มีอบอำนาจนั้น ไว้ว่าควรจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งความสามารถในการดำเนินงานตามบทบาทจะมีประสิทธิภาพมากหรือไม่ขึ้นอยู่ตามความสามารถของบทบาทผู้นั้นเป็นสำคัญในด้านต่างๆ เช่นกัน เมื่อผู้บริหารสามารถแสดงบทบาทได้ถูกต้องตามความคาดหวังของนักเรียน การกล้าแสดงออก การมีส่วนร่วมโดยมีการแสดงความคิดเห็นที่ดีและสอดคล้องกับงานที่

ปฏิบัติอยู่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ในการทำงานและสังคมแล้วประเทศชาติก็สงบสุขและมั่นคงได้เช่นกัน

จุมพล หนิมพานิช^{๐๐} ให้ความหมายไว้ว่า ผู้บริหาร หมายถึง บุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ในการเตรียมการ สั่งการหรืออำนวยการ และใช้อำนาจต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในองค์กรเพื่อให้วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้บรรลุผลสำเร็จ

พรนพ พุกกะพันธ์^{๐๐} ได้ให้ความหมายไว้ว่า ผู้บริหาร หมายถึง ผู้ที่สามารถดำเนินงานให้สำเร็จด้วยความร่วมมือจากผู้อื่น (Get things done through others) นับว่าเป็นหัวใจของการบริหาร โดยเฉพาะในเรื่องการจัดการ เพราะฝ่ายจัดการมีหน้าที่ที่จะเข้าไปใกล้ชิดกับลูกน้องและดูแลลูกน้องให้อยู่ในสภาพที่จะปฏิบัติงานให้ได้ผลผลิตอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

นิพนธ์ กินาวงศ์^{๐๐} กล่าวความหมายไว้ว่า ผู้บริหาร หมายถึง บุคคลที่สามารถทำให้คนอื่น ๆ ปฏิบัติงานตามที่ต้องการได้ โดยการปฏิบัติงานนั้นผู้ปฏิบัติมีความเต็มใจหรือสมัครใจที่จะทำ ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากความเชื่อถือ ศรัทธา หรือพลังอำนาจที่มีอยู่ในตัวผู้บริหารนั้น

ปราชญา กล้าผจญ^{๐๙} ได้ให้ความหมายไว้ว่า ผู้บริหาร หมายถึง บุคคลที่ใช้ทรัพยากรทั้งหมดขององค์กรอย่างประหยัด ด้วยการมอบหมายงานควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากการศึกษาดำรง เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงสรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนของความต้องการ เป้าหมาย ความเชื่อ ความรู้และการกระทำที่สมาชิกขององค์กรคาดหวังว่าควรจะเป็นไปตามลักษณะ ชนิดของตำแหน่งที่เป็นอยู่ทุกตำแหน่งจะถูกสมาชิกขององค์กรคาดหวังไว้ในระดับหนึ่งว่าพฤติกรรมของคนที่อยู่ในตำแหน่งนั้น ควรทำอย่างไร มีพฤติกรรมอย่างไร คือ บทบาทของแต่ละคนที่อยู่ในตำแหน่งนั้น ควรจะมีอะไรบ้าง ครอบคลุมไปถึงภาระหน้าที่ของตำแหน่งนั้นๆ ด้วย

^{๐๐}จุมพล หนิมพานิช, ผู้นำ อำนาจ และการเมืองในองค์กร, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๓), หน้า ๑ - ๔ .

^{๐๐}พรนพ พุกกะพันธ์, จริยธรรมทางธุรกิจ , พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : จามจุรี โปรดักต์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓. .

^{๐๐}นิพนธ์ กินาวงศ์, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยพิษณุโลก , ๒๕๔๓), หน้า ๗๒. .

^{๐๙}ปราชญา กล้าผจญ, หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

การแสดงบทบาทของแต่ละคนนั้น ทุกคนจะต้องรู้บทบาทของตัวเอง และแสดงบทบาทของตนตามอำนาจและหน้าที่นั้น และที่สำคัญการแสดงบทบาทนั้น ต้องประกอบด้วย คุณธรรม และจริยธรรม ไม่ใช้อำนาจหน้าที่อันมิชอบธรรม และไม่ใช้อำนาจหน้าที่เบียดเบียนคนอื่น ให้ได้รับความทุกข์ได้

๒.๓ บทบาทของพระสงฆ์ทางด้านการศึกษา

การเรียนการสอนในสมัยก่อนที่จะมีเป็นแบบแผน เช่น เป็นรูปชั้นเรียน มีกำหนดเวลาแน่นอนตายตัว อย่างโรงเรียนในความหมายของปัจจุบันนั้นยังไม่มี ทว่าไปเป็นการเรียนการสอนอย่างไม่เป็นระบบขึ้นกับครูผู้สอน และตามแต่สถานที่สิ่งแวดล้อมอำนวย ส่วนมากลูกชาวบ้านเมื่อมาเรียนสามารถอ่านเขียนตัวพยัญชนะและแจกลูกถึงแม่เฒ่าแล้ว ก็มักจะลาพระอาจารย์กลับไปอยู่บ้านเพื่อช่วยพ่อแม่ประกอบอาชีพ ถ้าพ่อแม่มีกำลังก็ให้ลูกไปเรียนต่อ จนอายุครบบวชก็บวชเรียนพระธรรมวินัยต่อไป จะได้เรียนหนังสือขอมหรือภาษาบาลีบ้าง และหากไม่บวชแต่สมัครใจเรียนวิชาชีพใด พ่อแม่ก็มักนำไปฝากพระสงฆ์ที่ท่านมีความรู้ในวิชานั้นๆ เมื่อชาวบ้านนิมนต์พระที่มีความรู้ไปทำอะไร ลูกศิษย์ก็มักจะได้รับความรู้และจดจำไว้จนช้านานในที่สุด และเมื่อไม่ได้เรียนหนังสือและไม่ได้ไปรับราชการที่เกี่ยวกับหนังสือในวัง ก็ไม่รู้จะเอาความรู้ไปทำอะไร นานเข้าก็ลืมหมด^{๑๐}

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยของการปฏิรูปการเศรษฐกิจและสังคมครั้งแรกของเมืองไทย งานด้านพระศาสนาที่ได้รับการปรับปรุงด้วย พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีอาจารย์สอนเลข สอนหนังสือไทยในทุกๆ พระอาราม เนื่องจากทรงมีพระดำริว่า เด็กผู้ชายที่จะสนใจเล่าเรียนหนังสือไทย ลายมือวิชาหนังสือและกระบวนเลขโหรอย่างที่เป็นมานั้นน้อย ส่วนผู้ปกครองก็มีประสงค์จะให้บุตรหลานของตนได้เรียน แต่เมื่อนำไปฝากไว้กับพระก็จะมีเด็กที่เอาใจใส่จะได้วิชาไม่น้อย หากเป็นเช่นนี้ผู้ที่เรียนรู้หนังสือไทย ลายมือ และเลขไทย ก็จะเสื่อมสูญ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระราชอาคันตุกะ พระครูฐานานุกรมเปรียญที่ได้รับพระราชทานนิยัตินิตตามฐานาศักดิ์ในพระอารามหลวง สำหรับจะได้สั่งสอนพระภิกษุสามเณร ศิษย์วัด

^{๑๐} พระศรีวิสุทธิโมลี (ป ระยูง ธิ ษ ฐ ะ โด), “พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต ” ในประชุมทางวิชาการเรื่อง พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย, พ.ศ. ๒๕๑๓ หน้า ๓๒๖ – ๓๓๐.

เหตุที่ทรงมีพระดำริให้เริ่มมีการสอนที่วัด เนื่องจากการศึกษาของไทยแต่เดิมมา ศูนย์กลางจะมีอยู่ ๒ แห่ง คือ วัดกับวัง เนื่องจากสถานที่ทั้งสองแห่งนั้นเป็นที่รวมความรู้ ศิลปินและช่างฝีมือ แต่วังเป็นสถานที่ที่คนทั่วไปเข้าไปไม่ถึง คนส่วนมากจึงมุ่งเข้ารับการศึกษาวัด เนื่องจากมีแพร่หลายในทุกถิ่น เป็นสถานที่เปิดสำหรับคนทั่วไป เป็นศูนย์กลางและเป็นแหล่งให้การศึกษาแก่ประชาชนส่วนใหญ่

จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้มีประกาศโรงเรียนขึ้นเมื่อวันศุกร์เดือน ๖ แรม ๓ ค่ำ ปีระกา ทัพศก ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๒๘) โดยใช้วัดเป็นสถานศึกษา ในสมัยรัชกาลที่ ๕ การศึกษาที่พระสงฆ์พึงจัดนั้น แบ่งเป็น ๒ ตอน คือ วิชาขั้นต้น เช่น หนังสือสอนเพียงอ่านออกเขียนได้ เลขเพียงทำบวก ลบ คูณ หาร สามัญได้ และธรรมจริยา เพียงให้รู้บุญบาปข้อดีต่างๆ ที่ควรรู้ เรียกว่า “มูลศึกษา” วิชาต่อไปนั้นจนถึงสอบไล่ได้ประโยค ๑ จึงเป็น “ประถมศึกษา” บริบูรณ์ การศึกษาขั้นมูลศึกษานั้น โดยปกติให้สอนตามวัด เนื่องจากเมื่อรัฐเปิดโรงเรียนขึ้นแล้ว ประชาชนที่อยู่ในบริเวณโรงเรียนก็ส่งบุตรหลานไปเรียนแต่บรรดาศิษย์วัดก็ไม่ได้เรียนต่อ และคนก็ไม่นิยมส่งบุตรหลานมาอยู่วัดเพื่อให้เข้าเรียน แต่ส่งบุตรหลานไปโรงเรียนเลย รัชกาลที่ ๕ จึงโปรดให้จัดการศึกษาดังนี้ ๑) ตำบลใดมีเด็กที่ไม่มีความรู้อ่านออกเขียนได้ ทำเลขสามัญบวก ลบ คูณ หาร ได้มากกว่า ๓๐ คน ยังไม่สร้างโรงเรียน แต่ให้สอนทั้งชั้นมูลและประถมศึกษาโดยพระสงฆ์ ๒) หากมีนักเรียนมีความรู้พื้นฐานมูลศึกษาขึ้นไปกว่า ๓๐ คน จึงสร้างโรงเรียนประถมศึกษา

การจัดตั้งโรงเรียนให้หาศาลา หรือสถานที่แห่งหนึ่งแห่งใดในวัดใดวัดหนึ่งตั้งเป็นโรงเรียน ส่วนครุฑจากพระสงฆ์ที่มีความรู้สูงพอจะสอนชั้นประถมศึกษาได้มาเป็นครู และพระสงฆ์ที่มาสอนจะได้รับรับทุนอุดหนุนกว่าปกติจากการแนะนำชักชวนทายาททั้งหลายให้ออกทรัพย์สินเกื้อกูล รวมไปถึงการบอกบุญเรียกรับเพื่อสร้างสถานที่ที่ใช้ศึกษาเล่าเรียนด้วย

นอกจากจัดการเรียนการสอนแล้ว พระสงฆ์โดยเจ้าคณะมณฑลจะดำเนินการสอบไล่ในส่วนของหัวเมือง ส่วนในกรุงเทพมหานคร กระทรวงศึกษาธิการจะดำเนินการสอบไล่เอง

ตั้งแต่อดีตวัดกับวังได้ร่วมมือกันให้การศึกษาแก่ประชาชนมาโดยตลอด จนถึงการจัดการศึกษาแผนใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ วัดและคณะสงฆ์ยังให้ความร่วมมือจัดการศึกษาของชาติอยู่ โดยเฉพาะในระดับมูลศึกษาและประถมศึกษา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสงฆ์เองเป็นผู้จัดการศึกษาหัวเมือง เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ การศึกษาระบบเก่า (ระบบวัด) กับการศึกษาระบบใหม่จึงแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด หน้าที่ทางให้การศึกษาโดยตรงของพระสงฆ์ จึงจำกัดอยู่แต่ในวัดและประชาชนในวงแคบเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม จากความสำคัญของวัดและพระพุทธศาสนาในอดีต ทำให้เกิดประเพณีที่สำคัญที่พระพุทธศาสนาไปเกี่ยวข้องกับการศึกษามาจนถึงปัจจุบัน คือ ^{๑๖} ๑) ประเพณีวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียนของชุมชน และพระสงฆ์เป็นครูผู้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ชาวกรุงและชาวเมืองในปัจจุบันอาจมองไม่ค่อยเห็น แต่สำหรับชาวบ้านในชนบททางไกลยังพอมองเห็น แม้ไม่เป็นศูนย์กลางเหมือนแต่ก่อน ก็พอเป็นช่องทางหรือที่พึ่งแหล่งสุดท้าย และ ๒) ประเพณีบวชเรียน ซึ่งมีความหมายว่าบวชคู่กับเรียน เมื่อบวชแล้วต้องเรียนหรือบวชก็เพื่อเรียน แล้วหมายความว่าเลยไปถึงบวชอยู่แค่เรียน เรียนแล้วใครอยู่ฟังอยู่ไม่ใคร่อยู่ฟังสึกไป

๒.๓.๑ แนวทางการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ เกิดขึ้นในช่วงที่สังคมไทยมีวิกฤตทางศีลธรรม คนไทยกำลังแสวงหากระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ วิธีคิดใหม่ ที่มีประสิทธิภาพยิ่งกว่า เพื่อพลิกฟื้นความเข้มแข็งของระบบจริยธรรม และวัฒนธรรมของสังคมไทย ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา หลักสูตรดังกล่าวมีเจตนารมณ์แน่วแน่ที่จะพัฒนาคนไทยให้เป็นคนเก่งดี และมีวิจรรณญาณ ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งฝ่ายพระสงฆ์และคฤหัสถ์ ได้มองเห็นว่าการ เรียนรู้ตามพุทธวิธีเป็นสิ่งที่ล้ำเลิศ และมีกระบวนการวิธีหรือ Technical know how อยู่ในสังคมไทยในหมู่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ผู้ทรงคุณความรู้ เมื่อได้มีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนโดยมหาเถรสมาคม นำโดยผู้ทรงคุณวุฒิทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกาย พร้อมผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านศาสนา ด้านหลักสูตร การเรียนรู้ จิตวิทยาพัฒนาการ และการพัฒนาสื่อ กำหนดแนวทางการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง เหมาะสมและชัดเจน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดศรัทธาอย่างสูงในพระรัตนตรัย เชื่อมโยงบูรณาการสาระการเรียนรู้ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์โดยมีเอกภาพอยู่ที่ความมีศรัทธาอย่างแน่วแน่ต่อพระรัตนตรัย มุ่งนำหลักธรรมซึ่งมีอริยสัจ ๔ เป็นกรอบไว้จัดการเรียนรู้ขับเคลื่อนสาระการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามพุทธวิธี นำไปใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต และนำกระบวนการเรียนรู้ตามพุทธวิธีไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงาน และการประกอบอาชีพ ดังนั้น การออกแบบการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ เชื่อมโยง เป็นอรรถสัมพันธ์บูรณาการให้เกิดความคิดรวบยอดหลัก คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ให้ผู้เรียนลงมือเรียนรู้ด้วยสมาธิและการพิจารณาตนเอง (Self Learning) การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (Concept Learning) ในสาระการเรียนรู้ที่กำหนดฝึกปฏิบัติ

^{๑๖} พระราชวรเมธี (ประยุทธ์ ปยุตโต), การศึกษาของคณะสงฆ์ปัญหาที่รื้อทางออก (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๒ – ๓.

ตามขั้นตอนที่ถูกต้อง ด้วยการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกฝนให้เกิดสติ สมาธิอยู่ตลอดเวลา
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้สาระหรือวิชาอื่นด้วย

การสอนของพระพุทธเจ้า แต่ละครั้งจะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จโดยมีคุณลักษณะ
ที่เรียกได้ว่าเป็นลีลาการสอน ๔ อย่างดังนี้

๑. สันทสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา
๒. สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริง ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา เร้าใจให้แก่วก้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข่งขัน
มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นและย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก

๔. สัมปหังสนา ชโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริงเบิกบานพึงไม่เบื่อและเปี่ยมด้วย
ความหวังเพราะมองเห็นประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ อาจพูดเป็นคำสั้นๆได้ว่า
แจ่มแจ้ง จูงใจ กล่าวหาญ ร่าเริง หรือชี้ชัด เจริญธรรม ฝึกคิดเบิกบาน

ในการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามพุทธวิธีนั้น บทบาทของครูสำคัญมากบทบาท
ของครูอยู่ที่การแนะนำวิธีการ ถ้าผู้เรียนสามารถทำเองได้ก็ให้ทำเอง บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำ
ครูที่ดีต้องมีทั้งวิชา และจรณะ (วิชาจรณสมฺปนฺโน) วิชา คือความรู้ดี จรณะ คือ ความ
ประพฤติดี บทบาทความสำคัญของครูมีสามคำคือ แนะนำให้ทำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ดังพุทธพจน์ที่ว่า
“อตุมฺเหติ อาตปฺปํ อุกฺขตาโร ตถาคตา การลงมือปฏิบัติเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย พระ
ตถาคตเป็นผู้บอกวิธีการ

ความศรัทธาเป็นรุ่งอรุณแห่งการศึกษา เมื่อจิตอ่อนโยน มีศรัทธาพร้อมที่จะพัฒนาไป
ตามลำดับ ๗ ขั้น ดังนี้

๑. มีศรัทธาเข้าไปหาครู
๒. ศึกษาคำสอนของท่าน
๓. จดจำเรื่องที่ศึกษา
๔. พิจารณาความหมายของคำที่จดจำมานั้น
๕. เกิดความเข้าใจเพราะเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ
๖. เกิดฉันทะ คือ ความพอใจ การศึกษาต้องสร้างฉันทะนี้ให้ได้
๗. อุตสาหะ คือ รับผิดชอบ

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน , (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๑๓), หน้า ๑๒-๑๔.

ลำดับขั้นทั้ง ๗ นี้ เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต อาจลดขั้นลงเหลือสามขั้นใหญ่ ดังนี้

ขั้นแรก รับฟังและจดจำข้อมูลที่ได้จากผู้อื่น (ลำดับที่ ๑-๓)

ขั้นที่สอง คือการที่เราปฏิบัติต่อกับข้อมูลนั้น (ลำดับที่ ๔-๕) นั่นคือพิจารณาอย่างถี่ถ้วน การที่เราคิด คือ เราเป็นฝ่ายกระทำต่อข้อมูลนั้น โดยจับพลิกคว่ำพลิกหงายมีปฏิกิริยา(Reaction) คือกระทำต่อข้อมูลที่ได้รับ

ขั้นที่สาม คือ เกิดเจตคติต่อเรื่องนั้นว่าดีหรือเลว ถ้าเห็นว่าดีก็มีฉันทะคือพอใจที่จะทำตาม และอุตสาหพยายามจนเกิดทักษะ (ลำดับที่ ๖-๗)

กลวิธีและอุบายประกอบการสอนพระพุทธศาสนา มีดังต่อไปนี้

๑. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ

การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำได้แม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีอรรถรสยิ่งขึ้น เช่น เมื่อจะอธิบายให้เห็นว่า คนมีความปรารถนาดี อยากช่วยทำประโยชน์ แต่หากขาดปัญญา อาจกลับทำลายประโยชน์เสียก็ได้ ก็เล่านิทานชาดก เรื่องลิงเฝ้าสวน หรือ คนขายเหล้า เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์และนิทานประกอบการสอนมากมายเพียงใด จะเห็นได้จากการที่ในคัมภีร์ต่างๆ มีอุทาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไปเฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานชาดกถึง ๕๔๖ เรื่อง

๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา

คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้าใจ การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุดมากกว่ากลวิธีอื่นใด

๓. การใช้อุปกรณ์การสอน

ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอน โดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้างขวางหากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่ อีกประการหนึ่ง คำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีบันทึกไว้ก็เป็นคำสอนที่ตรัสแก่ผู้ใหญ่และเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรม ทั้งสอนเคลื่อนที่ไปในดินแดนแคว้นต่างๆ อย่างอิสระชนิตที่ผู้สอนไม่มีทรัพย์สินสมบัติติดตัว ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นที่จะใช้อุปกรณ์จึงมีน้อยและโอกาสที่จะอาศัยอุปกรณ์ก็เป็นไปได้ยาก นอกจากนี้ การใช้ข้ออุปมาต่างๆ ก็จะสะดวกกว่า และให้ความเข้าใจชัดเจนอยู่แล้ว แม้เมื่อใช้ของจริงเป็นอุปกรณ์ก็มักใช้ในแง่อุปมาอีกนั่นเอง จึงปรากฏว่าคำสอนในแง่อุปมา

ก็มีมากมาย แต่ไม่ค่อยปรากฏการใช้อุปกรณ์การสอน อย่างไรก็ตาม มีตัวอย่างการใช้พระพุทธรูปเจ้าทรงใช้อุปกรณ์การสอนเหมือนกัน โดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ ในกรณีสอนผู้เรียนที่อายุน้อยๆ ซึ่งเข้าใจจากวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม ในการสอนสามเณร บางครั้งก็ทรงใช้วิธีทาบปัญหา ซึ่งคงจะช่วยให้เกิดความรู้สึกสนุกสำหรับเด็ก อย่างเรื่องสอนธรรมยากๆกับสามเณร บางครั้งก็ทรงใช้วิธีทาบปัญหา “อะไรเอ่ย มีอย่างเดียว, อะไรเอ่ย มีสองอย่าง, อะไรเอ่ย มีสามอย่าง” ฯลฯ

๔. การทำเป็นตัวอย่าง

วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงกระทำนั้น เป็นไปในรูปทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่างก็คือพระจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง

๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่

การเล่นภาษาและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมปฏิภาณ ข้อนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธรูปเจ้าที่มีความรอบรู้ไปทุกด้าน เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที ทำนองกลอนสดบางทีเขาทูลถามหรือกล่าวข้อความโดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดงาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายดีงาม คำสนทนาได้ตอบแบบนี้มีอรรถรสอยู่แต่ในภาษาเดิม แปลออกสู่ภาษาอื่นย่อมเสียอรรถรสเสียความหมายยกตัวอย่างให้เห็นง่ายๆ เช่น ในภาษาไทยว่า “ปากกาหัก” “พินดาตคน้ำ” อาจใช้ในความหมายต่างกันได้ในภาษาไทย แต่เมื่อแปลเป็นภาษาอื่นย่อมเสียอรรถรส บางครั้งผู้มาเฝ้าปรึกษาพระองค์ ด้วยคำพูดต่างๆ ที่รุนแรงยิ่งพระองค์ทรงยอมรับคำปรึกษาเหล่านั้นทั้งหมดแล้วทรงแปลความหมายอธิบายเสียใหม่ให้เป็นเรื่องที่ดีงาม เช่น กรณีของเวรณชพราหมณ์ และสีหเสนานดีผู้รับเป็นศิษย์ของนิกรณธนาฏบุตร เป็นต้น แม้ในด้านการสอนหลักธรรมทั่วไป พระองค์ก็ทรงรับเอาคำศัพท์ที่มีใช้อยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้แต่ทรงกำหนดความหมายให้ใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟัง ผู้เรียนหันมาสนใจและ กำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่เท่านั้น และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่าอย่างไรหนูก ออย่างไหนผิดอย่างไร จึงเห็นได้ว่าคำว่า พรหม พราหมณ์ อริยะ ยัญ ตบะ ไฟบุชาญ ฯลฯ ซึ่งเป็นคำในลัทธิศาสนาเดิม ก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างใหม่

๖. อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล

การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธรูปเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงดำเนิน

พุทธกิจด้วยพระพุทโธบายอย่างที่เราเรียกว่าเป็นการวางแผนที่ได้ผลยิ่ง ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในที่ใดที่หนึ่งควรไปโปรดใครก่อน เมื่อตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสด็จไปโปรดเบญจวัคคีย์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์เมื่อครั้งออกแสวงธรรมก่อน ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่เบญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ในธรรม มีอุปนิสัยอยู่แล้ว หรือในแง่ที่เป็นผู้เคยมีอุปการะกันมา หรือในแง่ที่ว่าเป็นการสร้าง ความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความคลงแคลงใจในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้จะไปสร้างความคลงแคลงใจแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย ครั้นเสร็จสั่งสอนเบญจวัคคีย์แล้ว ก็ได้โปรด ยศกุมารพร้อมทั้งเศรษฐี ผู้บิดาและญาติมิตร และเมื่อจะเสด็จเข้าแคว้นมคธ พระองค์ก็เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมทั้งบริวารทั้งพัน เริ่มด้วยชฎิลคนพี่ใหญ่เสียก่อน แล้วนำชฎิลเหล่านี้ ผู้กลายเป็นสาวกและเข้าไปสู่ นครราชคฤห์ ประกาศธรรม ณ พระนครนั้น ได้พระราชาเป็นสาวก เป็นอันว่าพอเริ่ม ต้นประกาศพระศาสนา ก็ได้ทั้งนักบวชผู้ใหญ่ เศรษฐี และพระราชา ซึ่งเป็นคนชั้นสูงสมัยนั้นเป็นสาวก เป็นการนำทางเสด็จเผยแผ่ให้ปลอดภัยไป

๓. การรู้จักจังหวะและโอกาส

ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ เมื่อยังไม่ถึงจังหวะ ไม่เป็นโอกาส เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปริปากะแห่งญาณหรืออินทรีย์ ก็ต้องมีความอดทนไม่ชิงหักหาญหรือดัดดันทำ แต่ก็ต้องตื่นตัวอยู่เสมอเมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ก็ต้องมีความจับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไปเสียเปล่า แม้ในการเผยแผ่ศาสนาแก่คนส่วนใหญ่ พระพุทธเจ้าก็ทรงปฏิบัติตามจังหวะและโอกาสด้วย เช่น ในระยะแรกประกาศพระศาสนา ณ วันมาฆปุณณมี หลังตรัสรู้ ๑ ปี เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์สำหรับเป็นหลักยึดถือร่วมกันของพระสงฆ์ ก่อนที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ

๔. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ

ถ้าผู้สอนๆ อย่างไม่มีอคติ ตัดค้นหา มานะ ทิฐิ เสียให้เหลือน้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกรู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรยอมก็ต้องยอมให้ผู้เรียนรู้สึกตัวว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม บางคราวสมควรโอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปดอบก็ปดอบ

๕. การลงโทษ และการให้รางวัล

มีคำสรรเสริญพระพุทธคุณที่ยกมาแสดงข้างต้นแล้วว่า “พระผู้มีพระภาคทรงฝึกอบบรมชุมชนได้เพียงเท่านี้ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ” ซึ่งแสดงว่าการใช้อำนาจลงโทษไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า แม้ในการแสดงธรรมตามปกติพระองค์ก็ทรงแสดงไปตามเนื้อหาพระธรรม

ไม่กระทบกระทั่งใคร อย่างที่ว่า “ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงขอบบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นแจ้ง ให้สมาทานให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมิกถา ” “พึงรู้รักการยกยอ และการรุกราน ครั้นรู้แล้วไม่พึงยกยอ ไม่พึงรุกรานพึงแสดงแต่ธรรมเท่านั้น ” ข้อนี้ดีความไปได้ถึงว่า ไม่ใช้วิธีลงโทษและให้รางวัล แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้การชมยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น กล่าวชมโดยธรรมให้เขามั่นใจในการทำความดีของตน แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบคนอื่นลง บางทีทรงชมเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่าง หรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิด ให้ตั้งทัศนคติที่ถูกต้อง เช่น ทรงชมพระนันทกะ ชมพระสุชาตะ ชมพระลกุณฏกภัททิยะ ชมพระวิสาขปัญจาละบุตร และทรงดำเนินเดือนพระนันทะ เป็นต้น

๒.๓.๒ แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มิใช่เรื่องใหม่ ได้มีการใช้แนวคิดนี้สืบต่อกันมาอย่างกว้างขวางในสังคมไทย^{๑๓}

การเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรมเน้น “คน” เป็นศูนย์กลาง กระบวนการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการพัฒนา “คน” ทั้งในลักษณะที่เป็นปัจเจกชน (คือคนแต่ละคน) และการพัฒนา “กลุ่มคน” ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ เมื่อ “คน” มีความสำคัญที่สุดของการเรียนรู้ วิธีการฝึกฝนอบรมจึงเป็นการพัฒนาทุกองค์ประกอบของความเป็น “คน”

การเรียนรู้ตามวิถีชีวิตไทยแบบดั้งเดิม มีลักษณะเป็นการสั่งสอนรายบุคคล เมื่ออยู่ในครอบครัว พ่อแม่สอนลูกชายให้เขียนอ่านออกเขียนได้ สอนลูกหญิงให้ทำงานบ้านงานเรือน รู้จักรักนวลสงวนตัว เมื่อเติบโตขึ้นผู้ชายได้บวชเรียนกับพระที่วัด ได้ฝึกงานอาชีพ การทำมาหากิน ส่วนผู้หญิงฝึกคุณสมบัติของกุลสตรี ฝึกงานอาชีพกระบวนการเรียนรู้ตามวิถีวัฒนธรรมไทย สรุปคือ

๑. เป็นกระบวนการบ่มเพาะ ชี้นำลักษณะนิสัย
๒. กระบวนการถ่ายทอดปลูกฝังวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม
๓. กระบวนการเรียนวิชาความรู้
๔. กระบวนการอบรมกิริยามารยาททั้งทางกาย วาจา ใจ ตามหลักพุทธธรรม
๕. กระบวนการฝึกปฏิบัติด้วยการทำให้ดูแล้วฝึกให้เป็น
๖. กระบวนการส่งเสริมสัมมาทิฐิให้ลูกหลานเป็นคนคิดดี คิดชอบ

สื่อประกอบกระบวนการเรียนรู้้นอกจากเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องทำมาหากินแล้ว เด็กได้เรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม นิทานพื้นบ้าน การละเล่น บทกลอน สุภาษิต ปริศนาคำทาย

^{๑๓} คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓-๑๕.

การเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนไทยมีลักษณะสัมพันธ์และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมบูรณาการระหว่างความรู้ ความสามารถปฏิบัติได้จริง และคุณธรรม สมควรที่นักการศึกษาทั้งหลายจะได้สนใจกันว่า เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับกาลสมัย

การจัดกระบวนการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ควรคำนึงถึงประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. สมรรถนะมีศักยภาพในการเรียนรู้สูงสุด

๒. ความหลากหลายของสติปัญญา

๓. การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรง

แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จัดเตรียมเนื้อหา เตรียมสื่อการเรียนรู้ไว้ให้ผู้เรียนได้เรียนตามความต้องการ ความสนใจ ความถนัด

วิชัย วงษ์ใหญ่^{๐๐} ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง ดังนี้

๑. กระบวนการเรียนรู้ที่สมดุลและมีความสุข ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับ ความดี ความงาม ความจริง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างกระบวนการคิดจินตนาการ

๒. กระบวนการเรียนรู้ที่จะเรียนรู้ การเรียนที่จะรู้ คือ การเชื่อมโยงความรู้ทั่วไป อย่างกว้างขวางและมีเพียงพอกับโอกาสที่สามารถทำงานได้ และการแสวงหาความรู้เพื่อจะได้ ประโยชน์จากโอกาสทางการศึกษาที่มีตลอดชีวิต ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การคิดจำแนก และการคิด เชื่อมโยง

๓. การเรียนรู้ที่จะทำและอยู่ร่วมกัน เป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะทางอาชีพเท่านั้น แต่ยังได้รับความรู้ความสามารถที่จะดำเนินการรับ สถานการณ์ที่หลากหลายและการทำงานเป็นทีม รวมทั้งการเรียนรู้ทักษะทางสังคม การเรียนรู้ที่จะ อยู่ร่วมกัน

๔. การเรียนรู้ที่เน้นบุคคลิกส่วนตัวที่ได้พัฒนาดีขึ้น กระบวนการเรียนรู้ตามลำดับ ขั้นตอนที่เป็นระบบ และผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเสริมสร้างเป็นบุคคลิกส่วนตัว สามารถแสดงออกที่สร้างสรรค์และอิสระ

๕. การเรียนรู้ที่แสวงหาวิธีการเรียน สังคมแห่งข่าวสาร เทคโนโลยีเป็นสังคมแห่ง การเรียนรู้ บุคคลจะดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพต้องเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ซึ่งได้รับการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

^{๐๐}วิชัย วงษ์ใหญ่, *พลังการเรียนรู้ในกระบวนการทัศน์*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี : เอสอาร์พรีนติ้งลิมิท- พาร์ทเนอร์ชิป, ๒๕๔๒), หน้า ๖๖-๖๘.

สรุปได้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้นำวิธีการเรียนรู้ไปเรียนรู้สิ่งอื่นอย่างต่อเนื่อง จะทำได้ดีเมื่อได้รับรู้ข้อมูลจริง ได้รับการถ่ายทอดจากพระสงฆ์ หรือผู้ชำนาญการเฉพาะสาขาวิชา โดยเฉพาะแล้ว วิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนก็จะมอบหมายให้พระสงฆ์เป็นผู้สอน และพระสงฆ์สามารถถ่ายทอดให้กับเด็ก เด็กก็วิเคราะห์เชื่อมโยงสรุปเป็นความคิดรวบยอด ตกฟริกคัดสรรเนื้อหาสาระที่มีความสำคัญต่อการนำไปใช้ในชีวิตจริง และความคิดรวบยอดไปประยุกต์ใช้ในการวางแผน ปฏิบัติ ประเมิน สรุป และนำวิธีการที่เรียน ไปเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ การฝึกกระบวนการการเรียนรู้ ที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถสรุปความเข้าใจได้ด้วยตนเอง จะต้องรู้จักวิธีการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๒.๓.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้ของ Thorndike

ผู้เชี่ยวชาญด้านการเรียนรู้ได้รวบรวมแนวคิดทฤษฎีการเรี ยนรู้ นำมาจัดสาระและกระบวนการเพื่อนำเสนอให้กับบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติสรุปสาระสำคัญเป็นทฤษฎีการเรียนรู้ ๕ ทฤษฎี ดังนี้

ก. ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีความสุข^{๐๐} องค์ประกอบที่ช่วยให้การเรียนรู้ของเด็กดำเนินไปอย่างมีความสุข ประกอบด้วยแนวคิดสำคัญ ๖ ประการ คือ

๑. เด็กแต่ละคนได้รับการยอมรับว่าเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีหัวใจและสมอง
๒. ครูมีความเมตตา จริงใจ และอ่อนโยนต่อเด็กทุกคนโดยทั่วถึง มีความเข้าใจในทฤษฎีแห่งพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กทุกคน
๓. เด็กเกิดความรักและภูมิใจในตนเอง รู้จักปรับตัวได้ทุกที่ ทุกเวลา
๔. เด็กแต่ละคนได้มีโอกาสเลือกเรียนตามความถนัดและความเข้าใจ
๕. บทเรียนสนุกแปลกใหม่ จูงใจติดตามเร้าใจให้อยากค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองในสิ่งที่สนใจ
๖. สิ่ง que ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ข. ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม^{๐๐} การเรียนรู้มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียน เท่านั้น แต่การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาที่ประสาทการรับรู้ทำงานประสานกับจิตใจ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยครูเป็นผู้จัดการให้เกิดการเรียนรู้โดยศูนย์กลางของการเรียนรู้อยู่ที่ผู้เรียนไม่ใช่ ผู้สอน การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ก็คือ การที่เด็กเอาจิตใจร่วมทำให้ตัวเองเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่ ควร

^{๐๐} ชนาธิป พรกุล, แดทส์รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐.

^{๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

อยากให้รู้โดยตรงหรือทางอ้อม การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้รับประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ได้รับการฝึกฝน ทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการแสดงออก ทักษะการสร้างความรู้ใหม่และทักษะการทำงานกลุ่ม สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้รับการพัฒนาไปสู่การเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ครู ผู้ปกครอง และสังคมปรารถนา ครูจึงต้องแสวงหาแนวทางที่จะนำเทคนิควิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพจะต้องพยายามจัดการให้มียุทธวิธี ทั้ง ๔ กลุ่ม คือ ๑) วิธีการสอน ๒) สิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง ๓) แนวแนะและจิตวิทยา และ ๔) การประเมินผล ประกอบกันมาบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับปัญหา และสภาพการณ์ ยุทธวิธีทั้ง ๔ นี้มีใช้ทางเลือก ๔ อย่าง แต่ต้องมีทั้ง ๔ อย่างและเชื่อมโยงกันก็จะสนับสนุนและส่งเสริมให้การสอนในชั้นเรียนได้ผลคืออย่างเต็มที่

๑. ยุทธวิธีที่ หนึ่ง วิธีการสอน ตามแบบดาว ๕ แฉก เป็นเทคนิคการสอนซึ่งมีแนวคิดและหลักการ ดังนี้

- ๑) การเรียนเป็นกลุ่ม
- ๒) การใช้คำถามเป็นสื่อให้คิด
- ๓) การให้เด็กทำกิจกรรมและสร้างผลงาน
- ๔) การช่วยให้เด็กเกิดจินตนาการโดยการเสริมด้วยสื่อสาขตา
- ๕) การเชื่อมโยงกับชีวิตจริง

๒. ยุทธวิธีที่ สอง การสร้างสิ่งแวดล้อมเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ประกอบด้วยกิจกรรมหลักๆ ดังนี้

- ๑) การปรับสภาพแวดล้อมในห้องเรียน เพื่อผู้เรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด
- ๒) การจัดบริเวณโรงเรียนเป็นแหล่งความรู้ และแหล่งสนับสนุน
- ๓) การจัดศูนย์วิชาการ เป็นแหล่งความรู้ที่หลากหลายนอกเหนือไปจากหลักสูตร และห้องสมุด เพื่อเน้นให้เด็กเรียนด้วยตนเอง
- ๔) การให้ความรู้แก่ผู้ปกครองเพื่อช่วยเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่บ้าน
- ๕) การร่วมมือกับผู้ปกครองควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อมนอกบ้านและนอกโรงเรียน

๓. ยุทธวิธีที่ สาม การแนะแนวและจิตวิทยา โดยประสานกัลยาณมิตร ๕ กลุ่ม ได้แก่ ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ครูแนะแนว และนักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์ ด้วยกระบวนการ ๕ ประการ

๑) การปรับโครงสร้างการแนะแนวและจิตวิทยาโดยการทำงานแบบเป็นทีมที่มีการแบ่งแยกความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขา

๒) การปรับระบบข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กทุกด้านเพื่อให้ครูและผู้ปกครองได้นำข้อมูลที่ได้นำไปใช้ในการพัฒนาเด็กแต่ละคน

๓) การให้ความรู้ การปรับทัศนคติ และเทคนิคพื้นฐานของการแนะแนวและจิตวิทยาแก่ครูทุกคน เพื่อให้รู้วิธีสังเกตศักยภาพด้านต่างๆ ของเด็ก

๔) การให้ความช่วยเหลือทางจิตวิทยา กรณีที่มีปัญหาเกินกว่าที่ครูจะช่วยเหลือได้

๕) การให้ความรู้แก่ผู้ปกครองเกี่ยวกับจิตวิทยาของเด็กและการส่งเสริมศักยภาพของเด็กด้วยวิธีที่ถูกต้องและเหมาะสม

๔. ยุทธวิธีที่ดี การประเมินผล โดยกระบวนการ ๕ ประการ ดังนี้

๑) การประเมินโดยทดสอบความรู้พื้นฐาน

๒) การประเมินจากแฟ้มผลงานหรือแฟ้มสะสมงาน

๓) การประเมินจากการติดตามกระบวนการทำงานของเด็ก

๔) การประเมินจากพัฒนาการลักษณะนิสัยของเด็ก

๕) การประเมินผลจากข้อสอบมาตรฐาน เพื่อวัดความสามารถพิเศษเด็ก

ด้านต่างๆ

ค. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด ^{๐๐} ปัจจุบันเรื่องของการคิดและการสอนการคิดเป็นเรื่องที่จัดว่าสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา เพื่อให้ได้คุณภาพสูง เน้นในเรื่องของการพัฒนาผู้เรียนให้เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านสติปัญญา คุณธรรม และการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ การพัฒนาสติปัญญาเป็นด้านหลัก ได้รับความเอาใจใส่สูงสุด เนื่องจากเป็นด้านที่เห็นผลเด่นชัด ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถสูง

การคิดมี ๖ มิติ ได้แก่

๑. มิติข้อมูลหรือเนื้อหาที่ใช้ในการคิด

๒. มิติด้านคุณสมบัติที่เอื้ออำนวยต่อการคิด

๓. มิติด้านทักษะการคิด

๔. มิติลักษณะการคิด

๕. มิติด้านกระบวนการคิด

๖. มิติด้านการควบคุมและประเมินผลการคิดของตน

^{๐๐} อ้างแล้ว, หน้า ๓๕.

ในการคิดใดๆ หากบุคคลมีคุณสมบัติที่เอื้ออำนวยต่อการคิด นับเป็นพื้นฐานและการเริ่มต้นที่ดี การคิดของบุคคลนั้นจะต้องอาศัยทักษะการคิดจำนวนมากเป็นแกนสำคัญ และทักษะการคิดเหล่านั้นจะสามารถไปช่วยพัฒนาลักษณะการคิดแบบต่างๆ ที่จำเป็น เช่น การคิดคล่อง หลากหลาย ยืดหยุ่น การคิดละเอียด การคิดถูกทาง คิดกว้าง คิดไกล คิดลึกซึ้ง คิดอย่างมีเหตุผล และคิดแหวกแนว ซึ่งทักษะและลักษณะการคิดดังกล่าวจะไปช่วยพัฒนากระบวนการคิดต่างๆ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันในสถานการณ์ต่างๆ กลไกของการพัฒนาการคิดจึงควรเริ่มต้นที่การกระตุ้นให้บุคคลได้คิดโดยการพัฒนาการคิด หากสามารถพัฒนาทักษะกระบวนการคิดของบุคคลได้ การพัฒนาทักษะลักษณะการคิดและกระบวนการคิด เปรียบการคิดเสมือนการทำให้วงล้อทางความคิดหรือทางปัญญาเกิดการเคลื่อนไหวได้มาก วงล้อทางความคิดทำงานได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

ม. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัย ศิลปะ ดนตรี กีฬา ^{๐๐}

หลักการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพประกอบด้วยหลักการ ๓ ส่วน คือ

๑. หลักความเหมือน

๒. หลักความแตกต่าง

๓. หลักความเป็นฉัน

หลักการทั้ง ๓ ดังกล่าว ในส่วนของความเหมือน ความแตกต่าง และความเป็นฉัน มีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ด้วยกัน คลุกเคล้ากันจนแยกไม่ออก หรือจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

ความเหมือนคือ แม่แบบหรือเป่า คือครู เป็นแบบอย่างให้เด็กเรียนรู้หลักของความเหมือนประกอบด้วยการเลียนแบบและการทำซ้ำ ลูกเลียนแบบจากแม่ ดังคำโบราณที่ว่าลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น

ความแตกต่าง เป็นความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงจากความจำเจความรู้สึกลึกที่เบื่อหน่ายในบรรยากาศและสิ่งที่เป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ความต้องการสิ่งใหม่ๆ เพื่อความมีชีวิตชีวา

ความเป็นฉัน เป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรม ความสมบูรณ์ลงตัวของศิลปะและดนตรีที่จะต้องตั้งอยู่บนทางความเป็นฉัน อดความเป็นฉัน และในความเป็นฉันนั้น คือ รากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชน

หลักการทั้ง ๓ เป็นหลักการร่วมในการพัฒนาสุนทรียภาพไม่ว่าจะเป็นทางดนตรี ศิลปะหรือการกีฬา ในการพัฒนาสุนทรียภาพทางด้านดนตรีของเด็กนั้นสามารถจัดเป็นขั้นตอนได้ ๕ ลำดับ คือ การเลียนแบบ การทำซ้ำ การแยกออก ทางทิวตา และความเป็นฉัน

^{๐๐} อ่างแล้ว, หน้า ๓๘.

ง. ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัย^{๐๙} การฝึกกาย วาจา ใจ เพื่อพัฒนาลักษณะนิสัยของผู้เรียนมีเป้าหมายคุณลักษณะที่มุ่งหวัง กิจกรรมการฝึก สาระความรู้และ ประสบการณ์รวมทั้งธรรมะที่ได้การฝึกกาย วาจา ใจ ตามแนวการปฏิบัติธรรมของพระพุทธศาสนา การสร้างลักษณะนิสัยจะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ ดังนี้

๑. เทคนิคการฝึกสติและสมาธิแบบใหม่ๆ ที่เข้าถึงรสนิยมของเด็ก
๒. การเรียนรู้ด้วยการเล่น การใช้เกม ละคร และกิจกรรมสนุกๆ ที่แฝงด้วยสาระ แง่คิดทางคุณธรรม จริยธรรม
๓. การเรียนรู้จากชีวิตจริงด้วยกิจกรรมชุมชน กรณีตัวอย่างการได้ว่าที่
๔. การแนะแนวด้วยครูทุกคนทำการสอน
๕. การประเมินผลอย่างต่อเนื่องด้วยการเอาใจใส่เด็กเป็นรายบุคคล

สรุปว่า การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้จะช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิด และ พฤติกรรมการเรียนรู้ โดยใช้ผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลาง ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ และคิดหา วิธีการในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนอย่างเต็มศักยภาพและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้

๒.๔ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา^{๐๑๐}

สืบเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ได้ระบุไว้ว่า ใน การจัดการศึกษาของรัฐนั้น ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการได้รับการศึกษาขั้น พื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี โดยต้องจัดให้ทั่วถึง และมีคุณภาพ อีกทั้งมีเจตนาที่จะให้การศึกษា เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาคน ค้ำครองสิทธิ สร้างความเสมอภาค ให้โอกาสทุกคนได้รับ การศึกษาอย่างทั่วถึง และทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังนั้น แนวคิดในการจัดหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงมุ่งพัฒนาคนให้สมบูรณ์ มีความสมดุลทั้งทางจิตใจ ร่างกายสติปัญญาและ สังคม สามารถพึ่งตนเอง ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม จากแนวคิด ดังกล่าวจะเห็นว่าหลักสูตรได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีชีวิตที่สมบูรณ์ มีความสมดุลที่ เป็นองค์รวม เน้นความสัมพันธ์ด้านจิตใจ ร่างกาย ปัญญา และสังคมที่ประสานกันทุกด้าน สามารถ พึ่งตนเองในด้านการคิด การปฏิบัติ และตัดสินใจด้วยตนเอง ทำงานเป็นกลุ่ม ร่วมมือกับผู้อื่นอย่าง

^{๐๙} อ้างแล้ว, หน้า ๔๑.

^{๐๑๐} คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา, ศาสนา และวัฒนธรรม กรมวิชาการ- กระทรวงศึกษาธิการ (โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ กรุงเทพมหานคร ๒๕๔๕), หน้า ๑.

สร้างสรรค์ สามารถพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ รวมทั้งมุ่งให้ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้ที่ได้จากการศึกษามาสร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติและโลก มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พลังงาน และสิ่งแวดล้อม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่ม ดังนี้

๑. ภาษาไทย
๒. คณิตศาสตร์
๓. วิทยาศาสตร์
๔. สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
๕. สุขศึกษาและพลศึกษา
๖. ศิลปะ
๗. การงานอาชีพและเทคโนโลยี
๘. ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง ๘ กลุ่มนี้ เป็นองค์ความรู้ที่เน้นการฝึกปฏิบัติ การพัฒนาทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ของผู้เรียน ในการจัดหลักสูตรจะต้องให้มีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติให้ทุกส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีความสมดุลทั้งสาระการเรียนรู้ เวลา และเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียน เสริมสร้างเอกภาพ มีความพอดีระหว่างความเป็นไทยและความเป็นสากล

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากจะกำหนดจุดหมายที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สมดุลทั้งด้านจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา และสังคมแล้ว ยังได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้เรียนที่เป็นผลผลิตของหลักสูตร พร้อมทั้งมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ ช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ และช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ ไว้ด้วย

มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ ข้อกำหนดที่ประเทศคาดหวังว่าจะให้เยาวชนของชาติมีคุณสมบัติ คุณลักษณะ และมีความสามารถตามที่เห็นว่ามีคุณค่าและมีคุณค่า รวมทั้งเป็นคุณภาพที่พึงประสงค์ทางการศึกษา เป็นมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่งเป็นเป้าหมายที่สถานศึกษาจะต้องบริหารจัดการให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานหลักสูตรที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งใช้เป็นหลักในการเทียบสำหรับการส่งเสริมและกำกับ การตรวจสอบประเมินผล และการประกันคุณภาพทางการศึกษาด้วย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือ การกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปยังท้องถิ่นโดยตรง ดังนั้นในการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ จึงกำหนดแต่เพียงกรอบหรือแนวทางของการจัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดย

เอกสารประกอบหลักสูตร เช่น คู่มือบริหารจัดการหลักสูตร คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่ม คู่มือการวัดและประเมินผล คู่มือบริหารจัดการแนะแนว และอื่นๆ เหล่านี้ จะช่วยให้ผู้เรียนนำหลักสูตรไปใช้มีความเข้าใจชัดเจนขึ้น และเป็นแนวทางการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา รวมทั้งการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับผู้เรียน และความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆ

สำหรับเอกสารคู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย ความสำคัญ ธรรมชาติ และลักษณะเฉพาะของกลุ่มสาระ วิทยุทัศน์ คุณภาพผู้เรียน สาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น แนวทางการจัดทำสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรสถานศึกษา แนวการจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล แหล่งการเรียนรู้ และนิยามศัพท์เฉพาะ ซึ่งจะช่วยให้อำเภอ/สถานศึกษา มีความสำคัญ ความเข้าใจ ทั้งในส่วน of สาระการเรียนรู้ แนวทางการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา การจัดการกระบวนการเรียนรู้ แนวปฏิบัติที่จะต้องดำเนินการในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๔.๑ ความสำคัญ ธรรมชาติ และลักษณะเฉพาะ^{๐๖}

ผลจากความเจริญทางวิทยาการและเทคโนโลยีของโลกปัจจุบัน ทำให้ประชากรในส่วนต่างๆ ของโลก มีการเคลื่อนไหวหล่อหลอมให้เป็นประชากรโลก และรวมเป็นสังคมเดียวกัน การที่สังคมโลกจะดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุข ประชากรจะต้องเป็นพลเมืองดีทั้งในระดับโลกและระดับประเทศย่อมลงมาถึงสังคมเล็กที่สุด สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีความสำคัญในด้านพัฒนาคุณลักษณะต่างๆ ของผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี มีเหตุผลด้วยกุศลจิต คิดสร้างสรรค์ยึดมั่นในคุณธรรม นำความรู้เพื่อการดำเนินชีวิตที่มีความสุข โดยใช้เทคนิค วิทยาการจากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มาปรับใช้ในการดำรงชีวิตให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมได้อย่างมีความสุข

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ต้องเรียนตลอด ๑๒ ปี การศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ประกอบมาจากหลายแขนงวิชา จึงมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ โดยนำวิทยาการจากแขนงวิชาต่างๆ ในสาขาสังคมศาสตร์มาหลอมรวมด้วยกัน ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ จริยธรรม ประชากรศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ปรัชญาและศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ออกแบบมา

^{๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

เพื่อส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้เป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้เรียน โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ซึ่งถือเป็นความรับผิดชอบของทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

ดังนั้นกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ คือ

๑. ด้านความรู้ จะให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอด และหลักการสำคัญของวิชาต่างๆ ในสาขาสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา ปรัชญา และศาสนาตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในแต่ละระดับชั้น ในลักษณะบูรณาการ

๒. ด้านทักษะกระบวนการ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาให้เกิดทักษะและกระบวนการต่างๆ เช่น ทักษะทางวิชาการ ทักษะทางสังคม ทักษะทางการสืบสวนสอบสวน ทักษะการสื่อสาร ทักษะการแสวงหาความรู้ การสืบค้น เป็นต้น

๓. ด้านเจตคติและค่านิยม กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะช่วยพัฒนาเจตคติ และค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ เช่น รู้จักตนเองพึ่งตนเอง ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย มีความกตัญญู รักเกียรติภูมิแห่งตน มินิสัยในการเป็นผู้ผลิตที่ดี มีความพอใจในการบริโภค เห็นคุณค่าของการทำงาน รู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักการทำงานเป็นกลุ่มเคารพสิทธิของผู้อื่น และเห็นประโยชน์ส่วนรวม มีความผูกพันกับกลุ่มรักท้องถิ่น รักประเทศชาติ เห็นคุณค่าอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนาและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

กิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถนำความรู้ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยมาใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้

เมื่อมองในภาพรวมแล้วพบว่า ความสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมนั้น นอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมแล้ว ยังมีทักษะและกระบวนการต่างๆ ที่จะสามารถนำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจได้อย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิต และการมีส่วนร่วมในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในฐานะพลเมืองดี ตลอดจนการนำความรู้ทางจริยธรรม หลักธรรมทางศาสนามาพัฒนาตนเองและสังคม ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

ดังนั้นกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ในหลักสูตรเข้าด้วยกัน เป็นศาสตร์บูรณาการวิชาความรู้จากที่ต่างๆ วิธีการและแนวคิดของนักวิทยาศาสตร์ กระบวนการของนักคณิตศาสตร์ ความคิดสร้างสรรค์ของศิลปะ นักดนตรี ประสบการณ์ของนักศิลปะและทักษะการถ่ายทอดออกมา เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติในกระบวนการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมทั้งสิ้น

การเชื่อมโยงกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เป็นไปได้ในหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้แก่

๑. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้ดีกับการเรียนภาษา ผู้เรียนที่เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ต้องใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้เป็นอย่างดี ใช้ภาษาในการให้เหตุผลและแก้ปัญหา ปกป้องรักษาวัฒนธรรมให้คงไว้ การพัฒนาทักษะทางภาษาในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้แก่ การอ่าน เขียน พูด ฟังวรรณกรรมต่างๆ จะช่วยเปิดโลกทัศน์ให้ผู้เรียนได้เข้าใจโลกด้วยการศึกษาวรรณกรรมเหล่านี้ในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม วรรณกรรมจากสิ่งพิมพ์ที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนมีมากมาย ที่จะพัฒนาทักษะทางภาษาได้ มิใช่แต่เฉพาะจากหนังสือเรียนทั้งนี้เพื่อขยายประสบการณ์ทางสังคมที่เป็นจริงของผู้เรียนให้กว้างขวางขึ้น สื่อเทคโนโลยีต่างๆ และคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมืออีกทางหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนพัฒนาภาษาเพื่อการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้ดีกับการเรียนศิลปะ ศิลปะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจมุมมองต่างๆ เกี่ยวกับโลก งานศิลปะสะท้อนให้เห็นความเป็นจริงของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ในยุคสมัยต่างๆ ได้ ศิลปะสะท้อนความคิด จิตวิญญาณ ความหวังของมนุษยชาติ ศิลปะเป็นเสมือนบันทึกหลักฐานว่ามนุษย์เรามีชีวิต มีความคิดอย่างไรด้วยการนำเสนอมุมมองที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้สร้างงานศิลปะนั้น ศิลปะจึงช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โลกกว้างที่เขาอาศัยอยู่ การศึกษาสังคมจากงานศิลปะยังทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์อีกด้วย

๓. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้ดีกับการเรียนคณิตศาสตร์ คณิตศาสตร์เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ตรวจสอบ และแก้ปัญหาต่างๆ ได้ ผู้เรียนได้ใช้แนวคิดทางคณิตศาสตร์ในการจัดระบบ วิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลต่างๆ ที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์หรือประเด็นปัญหาในสังคมได้ ทั้งยังเชื่อมโยงให้ผู้เรียนได้นำวิธีการแก้ปัญหามาใช้ เพื่อประเมินความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ในอดีตกับเงื่อนไขในปัจจุบันและผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ด้วย

๔. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้ดีกับการเรียนวิทยาศาสตร์ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ช่วยให้ผู้เรียนได้สำรวจองค์ประกอบทางการเมือง

เสริมรู้จักลักษณะทางกายภาพ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องและที่ปรากฏอยู่ในสังคมที่อาศัยอยู่ การเรียนวิทยาศาสตร์เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับการศึกษาโลกทั้งทางกายภาพและทางสังคม การตรวจสอบผลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การนำแนวคิดทางวิทยาศาสตร์มาใช้และผลที่เกิดขึ้น ทั้งสองวิชาสามารถเชื่อมโยงให้ผู้เรียนเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงและมองเห็นการปฏิบัติเพื่อกิจกรรมทางสังคมได้

๕. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนรู้ สุขศึกษาและพลศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาเจตคติ ค่านิยม จริยธรรม และวิธีการต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการแก้ปัญหา และการตัดสินใจในเรื่องราวต่างๆ ได้ ผู้เรียนสามารถใช้ทักษะและการปฏิบัติตนทางสุขศึกษาและพลศึกษามาดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาร่างกาย อารมณ์ และจิตใจให้มีคุณภาพได้ จึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างคุณค่าทางร่างกายและสติปัญญา เพื่อการส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ดีต่อสุขภาพ

๖. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียน งานอาชีพและเทคโนโลยี การเรียนการงานอาชีพและเทคโนโลยีมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ในงานที่เป็นพื้นฐานของวิชาอาชีพ มีทักษะในการทำงาน มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ มีจริยธรรม คุณธรรมในการทำงานและสามารถนำความรู้และทักษะไปใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการเรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่เน้นการดำเนินชีวิตในสังคมบนพื้นฐานของสัมมาอาชีพที่ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยถือว่าการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีส่วนหนึ่งต้องประกอบอาชีพที่สุจริตและเป็นประโยชน์ต่อตนและสังคมส่วนรวมด้วย

ดังนั้นกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงมิใช่การเรียนแต่เนื้อหาความรู้ แต่ต้องการให้ผู้เรียนเป็นนักวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหา นำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้ จัดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจความเป็นไปในสังคมและในโลก พิจารณามนุษย์พูด เขียน ประเมิน คิดคำนวณ วิเคราะห์ สร้างจินตนาการ ต่อกู้และพากเพียรพยายามในเรื่องต่างๆ กันอย่างไร สังคมศึกษาเชื่อมโยงกิจกรรมที่มนุษย์ทำ โดยเน้นทั้งเรื่องวรรณกรรม ศิลปะ เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเข้าด้วยกัน

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการความรู้จากสาระวิชาต่างๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกันในประเด็นปัญหาหรือเรื่องที่จะศึกษา การจัดวางหลักสูตรและหน่วยการเรียนรู้ จึงมักเป็นประเด็นปัญหาที่เป็นการบูรณาการ (Integrated Thematic Unit) ลักษณะหน่วยการเรียนรู้แบบนี้จะนำมาจากแนวคิด ความคิดรวบยอด ปัญหาหรือโครงการ ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ ที่เขาต้องแสวงหาและรวบรวมมาเป็น

ประเด็นปัญหาหรือโครงการเหล่านั้นอาจเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาระสำคัญต่างๆ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มภาษาไทย กลุ่มคณิตศาสตร์ กลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มศิลปะ กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา และกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี ตัวอย่างหน่วยการเรียนรู้ในลักษณะนี้ เช่น เรื่องการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ความรับผิดชอบ การพึ่งพาความขัดแย้ง ความสมดุล และความขาดแคลน เป็นต้น จะเห็นได้ว่า การนำหน่วยการเรียนรู้มาให้ผู้เรียนเรียนเป็นเรื่องที่ครูต้องค้นหา ต้องออกแบบเอง มิใช่นำมาจากหัวข้อของหนังสือเรียนหน่วยการเรียนรู้ในลักษณะนี้จะมีลักษณะสะท้อนให้เห็นภาพรวมของแนวคิดต่างๆ ได้กว้างขวางและลึกซึ้ง มองเห็นวิธีการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ได้ความรู้ในหน่วยเรียนนั้นได้หลากหลายวิธีไม่ว่าจะด้วยการเรียนเป็นกลุ่ม เป็นรายบุคคล การศึกษาวิจัย การลงมือปฏิบัติงาน การสำรวจภาคสนามการทดลองในห้องปฏิบัติการและการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ เป็นต้น หน่วยการเรียนรู้ในลักษณะนี้จึงต้องใช้เวลาในการศึกษานานพอสมควร อาจจะเป็น ๒ สัปดาห์ ถึง ๒ เดือนก็มี มิใช่หน่วยการเรียนรู้ที่ใช้เวลาเรียนเพียง ๓-๔ คาบ สิ่งที่เรียนจึงจะมีความหมายต่อผู้เรียน

๒.๔.๒ วิสัยทัศน์

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กำหนดวิสัยทัศน์ของกลุ่มไว้ ๔ ข้อใหญ่ ดังนี้^{๐๖}

๑. เป็นศาสตร์บูรณาการที่มุ่งให้เยาวชนเป็นผู้มีการศึกษาพร้อมที่จะเป็นผู้นำ และเป็นพลเมืองที่ดี มีความรู้รับผิดชอบ ประกอบด้วย ๖ ข้อ ดังนี้

๑) นำความรู้จากอดีตมาสร้างความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศเพื่อการตัดสินใจในการเป็นพลเมืองดี

๒) นำความรู้เกี่ยวกับโลกของเรามาสร้างความเข้าใจในกระบวนการก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมของมนุษย์ เพื่อการตัดสินใจในการดำรงชีวิตในสังคม

๓) นำความรู้เรื่องการเมืองการปกครองมาตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครองชุมชนท้องถิ่น และประเทศชาติของตน

๔) นำความรู้เรื่องการผลิต การแจกจ่าย การบริโภคสินค้าและบริการมาตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เพื่อการดำรงชีวิต เพื่อการประกอบอาชีพ และการอยู่ในสังคม

^{๐๖} อ้างแล้ว, หน้า ๗.

๕) นำความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของจริยธรรม ศาสนา มาตัดสินใจในการประพฤติปฏิบัติตนและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

๖) นำวิธีการทางสังคมศาสตร์มาค้นหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นปัญหาในสังคม และกำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติที่สร้างสรรค์ต่อส่วนรวม

เยาวชนจำเป็นต้องศึกษาสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อให้เข้าใจสังคมโลกที่ซับซ้อน สามารถปกครองดูแลตนเองและเอาใจใส่ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมของโลกได้

ดังนั้นตลอดระยะเวลาของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้ใช้ความรู้อย่างมีความหมายเพื่อการตัดสินใจ การสำรวจสอบสวน การสืบค้น การสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ และนำพาตนเองและผู้อื่นเชื่อมโยงความรู้ที่เรียนสู่โลกแห่งความเป็นจริงในชีวิตได้

๒. ได้บูรณาการสรรพความรู้ กระบวนการและปัจจัยต่างๆ เพื่อการเรียนรู้ตามเป้าหมายของท้องถิ่นและประเทศชาติ กระบวนการเรียนรู้ต้องใช้ข้อมูลความรู้ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศชาติ และระดับโลกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

๓. ผู้เรียนอภิปรายประเด็นปัญหาร่วมสมัยร่วมกับเพื่อนและผู้ใหญ่ สามารถแสดงจุดยืนในค่านิยม จริยธรรมของตนอย่างเปิดเผยและจริงใจ ขณะเดียวกันรับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่แตกต่างจากตนอย่างตั้งใจ

๔. กระบวนการเรียนรู้เป็นบรรยากาศส่งเสริมการคิดขั้นสูงในประเด็นหัวข้อที่ลึกซึ้งท้าทาย ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ได้รับการประเมินที่เน้นการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ทุกมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีการจัดเตรียมโครงการที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเป็นจริงของสังคมที่ให้ผู้เรียนนำสิ่งที่เรียนไปใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิต

๒.๔.๓ คุณภาพผู้เรียน^{อน}

เป้าหมาย / ความคาดหวัง

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีเป้าหมาย / ความคาดหวังที่สำคัญ คือ ให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี ในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การที่จะบรรลุตามเป้าหมายดังกล่าวนี้

^{อน} อ้างแล้ว, หน้า ๘.

จำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ ๑)ความรู้ ๒)ทักษะและกระบวนการ และ ๓) คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม

๑. **ความรู้** หมายถึงความรู้ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีความหมายกว้างขวางมาก ไม่มีใครจะสามารถเรียนทุกสิ่งทุกอย่างได้ทั้งหมด และนี่คือปัญหาสำคัญและรุนแรงมากของการเรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่พยายามจะทำให้เกิดการเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในศาสตร์ประกอบกันอยู่ในกลุ่มนี้ งานท้าทายของนักสังคมศึกษา และครูสังคมศึกษาก็คือ ความสามารถจะคัดสรรสาระที่จะเรียนได้อย่างเหมาะสมและมีคุณค่า จึงจำเป็นที่จะต้องรู้จักใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกสาระที่จะเรียน เกณฑ์ในการพิจารณา คือ ให้พิจารณาสิ่งที่จะนำมาเรียนมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีหรือไม่ นั้นหมายความว่า การคัดเลือกสาระเนื้อหา มีใช้อยู่บนพื้นฐานการให้ผู้เรียนเป็นนักประวัติศาสตร์ หรือสังคมศาสตร์หรือนักวิชาการที่เชี่ยวชาญในความรู้ แต่เป้าหมายต้องเป็นไปเพื่อสร้างจิตสำนึกของการเป็นคนดีของสังคม เป็นประชาชนที่มีการศึกษาเข้าใจปัญหาสังคม เชื่อมโยงเข้ากับการดำเนินชีวิตของผู้เรียนและผู้อื่นได้ ส่งเสริมความเข้าใจโลก ปฏิสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกัน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม ให้เครื่องมือแก่ผู้เรียนในการนำทางความเข้าใจอดีต เพื่อเป็นสาระในการเผชิญและตัดสินใจใดๆ ในปัจจุบัน โดยตระหนักถึงผลที่จะเกิดขึ้น และวางแผนสู่อนาคต

ดังนั้นความรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงมีการผสมผสานการศึกษาศาสตร์ต่างๆ เช่น มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ปรัชญาและศาสนาเข้าด้วยกัน ไม่เพียงเท่านั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ยังรวมถึงการศึกษาคุณลักษณะการเป็นคนดีของสังคม การเป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมในการศึกษา ความเป็นไปของโลก พหุวัฒนธรรม กฎหมายศึกษา อาชีพศึกษา และประเด็นปัญหาร่วมสมัยต่างๆ นอกจากนี้ยังจะต้องบูรณาการสาระความรู้จากกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ เช่น ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อีกด้วย

๒. **ทักษะและกระบวนการ** ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประกอบด้วย ทักษะทางวิชาการและทักษะทางสังคมที่จำเป็นต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของผู้เรียนให้เป็นผู้รอบรู้มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนี้

๑) **ทักษะทางวิชาการแบ่งเป็น ๔ ข้อ** ได้แก่ ทักษะในการฟัง พูด อ่าน เขียน และการคิด ซึ่งผู้เรียนต้องนำมาใช้ในการแสวงหาความรู้ จัดการกับความรู้ การนำความรู้ไปใช้ในการสร้างองค์ความรู้ใหม่

(๑) การแสวงหาและจัดการกับข้อมูลความรู้ต่างๆ ทักษะด้านนี้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการอ่าน ศึกษา สืบค้นข้อมูล ความรู้ ใช้กระบวนการศึกษาค้นคว้าทางสังคมศาสตร์ การสืบสวนความรู้ รวมทั้งความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

(๒) การคิดและนำเสนอแนวคิดต่างๆ ทักษะด้านนี้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิด การจัดระบบข้อมูล การตีความ วิเคราะห์ สรุป ประเมิน และนำเสนอข้อมูล ความคิดเห็นต่างๆ สื่อสารออกมาในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการเขียน การพูดสื่อความหมายกับผู้อื่นบนพื้นฐานที่มีเหตุผลและหลักการ เพื่อจะใช้สนับสนุนประกอบการพิจารณาตัดสินใจใดๆ ของบุคคลและสังคม ได้อย่างฉลาดและมีประสิทธิภาพ

(๓) การสร้างองค์ความรู้ใหม่ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ที่เป็นความคิดรวบยอดและหลักการ สามารถอธิบายความสัมพันธ์ความเป็นเหตุเป็นผลของเรื่องราวต่างๆ ได้ สามารถคิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดสร้างสรรค์ ศึกษาค้นคว้า เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่มีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเรื่องราวต่างๆ ของบุคคลและสังคมที่เราดำรงชีวิตอยู่และนำไปสู่การนำความรู้ไปใช้ในการวางแผน แก้ปัญหา ตัดสินใจและการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

(๔) ทักษะทางสังคม ได้แก่ การร่วมมือและมีส่วนร่วมในสังคม การดูแลรักษาการเอาใจใส่ให้บริการ ทักษะและกระบวนการพัฒนาความเป็นผู้นำผู้ตามในการทำงานกลุ่ม เห็นคุณค่า เคารพตนเองและผู้อื่น ยอมรับในความคล้ายคลึงและความแตกต่างของตนและของผู้อื่น เคารพในทรัพย์สินและสิทธิของผู้อื่น เคารพในกฎ กติกาของกฎหมายเคารพในความเป็นมนุษยชาติ สรรพสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายทักษะและกระบวนการเหล่านี้ ถือเป็นสาระในองค์ประกอบหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมที่ต้องบูรณาการเข้าไปในองค์ความรู้ต่างๆ ต้องเป็นจุดเน้นในการเรียนทุกชั้นปี ทุกรายวิชาตลอดหลักสูตร สอนแยกต่างหากจากการศึกษาความรู้ต่างๆ ไม่ได้

๓. คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะช่วยพัฒนาทักษะเกี่ยวกับเจตคติ จริยธรรม ค่านิยม โดยผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ และทักษะต่างๆ อย่างหลากหลาย ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาเกี่ยวกับความเป็นสมาชิกที่ดี ในสังคมประชาธิปไตย เช่น การรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย กตัญญูรักเกียรติภูมิของตน เคารพเหตุผล มีความยุติธรรม ห่วงใยในสวัสดิภาพของผู้อื่น ยอมรับความแตกต่าง ขจัดข้อขัดแย้ง ด้วยสันติวิธี ยึดมั่นในความยุติธรรม ความเสมอภาคและเสรีภาพ มินิสัยเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่

ดี เห็นคุณค่าของการทำงาน การทำงานเป็นกลุ่ม การเคารพสิทธิของผู้อื่นเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความผูกพันกับกลุ่ม รักท้องถิ่น รักประเทศชาติ เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ภูมิใจในความเป็นไทย เห็นคุณค่า อนุรักษ์ พัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา

การจัดการซึ่งเป็นบทบาทและความรับผิดชอบของผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ได้แก่ ผู้เรียน ต้องมีความรับผิดชอบเบื้องต้นที่จะศึกษาเล่าเรียนให้ประสบความสำเร็จ นอกจากนั้น การเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำเป็นต้องอาศัยความพยายามร่วมกันทั้งผู้เรียน พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครูผู้สอน และผู้บริหาร ประกอบด้วย

๑. ผู้เรียน ต้องรับผิดชอบการเรียนของตน การเรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

๑) แสดงความเข้าใจในสาระความรู้ทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา ศาสนาวัฒนธรรม และการเป็นพลเมืองดี

๒) เข้าใจโครงสร้างและหน้าที่ของระบบการเมือง การปกครอง ระบบสังคม และระบบเศรษฐกิจ

๓) เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมต่างๆ ที่มนุษย์กระทำ ต่างเวลา ต่างสถานที่บนพื้นฐานความคิดที่แตกต่างกัน แต่ต้องสามารถนำไปสู่ความเป็นส่วนรวมและความเป็นประชาธิปไตย

๔) ตระหนักในคุณค่าของหลักประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและหลักการอื่นที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญ รวมทั้งเรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรมและความรับผิดชอบ สามารถนำมาใช้กับตนเอง ผู้อื่นและสังคมได้

๕) มีปฏิสัมพันธ์และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม แสดงออกถึงการเคารพตนเองและผู้อื่น

๖) รับผิดชอบต่อผู้อื่นและต่อสภาพแวดล้อม เป็นสาระสำคัญของคุณลักษณะการเป็นคนดีที่ได้รับการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม สาระที่เกี่ยวข้องกับการอยู่รอดของมวลมนุษย์

๗) มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จะบริการผู้อื่น และส่งเสริมสิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม

๒. ครูผู้สอน มีความรับผิดชอบในการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ครูผู้สอน ดังนี้

๑) จัดเตรียมหลักสูตรกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมที่บูรณาการเป็นหลักสูตรที่มีชีวิตมีความหมายลึกซึ้ง และเป็นหลักสูตรที่ทำให้ผู้เรียนได้เรียนด้วยการปฏิบัติจริง

๒) จัดเตรียมโอกาสที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และฝึกฝนทักษะกระบวนการต่างๆ
 ๓) เน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และการมีวิจารณญาณ รวมทั้งการทำความเข้าใจในความรู้ต่างๆ

๔) ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมกับการเรียนกลุ่มอื่นๆ ได้ด้วย

๓. **ผู้บริหาร** มีความรับผิดชอบในการส่งเสริมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องบริหารโดยสนับสนุน ช่วยเหลือ ในการนำหลักสูตรกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔. **พ่อแม่ ผู้ปกครอง** มีความรับผิดชอบในการสร้างสภาพแวดล้อมในบ้านให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน พ่อ แม่ ผู้ปกครองมีส่วนร่วมดังนี้

- ๑) ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของห้องเรียนและโรงเรียน
- ๒) ให้และรับข้อมูลที่เป็นความร่วมมือช่วยเหลือกับทางโรงเรียน
- ๓) กระตุ้นมีส่วนร่วมในการพูดคุยและเปลี่ยนความคิดเห็นประเด็นปัญหาทางสังคมและเรื่องที่ลูกหลานเรียน

๔) ให้เวลาที่จะรับฟัง รับรู้ ทบทวนกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ จากองค์ประกอบดังกล่าว จึงเน้นในการสร้างคุณภาพของผู้เรียน ยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ สามารถนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอรวมทั้งบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์กับสังคมส่วนรวม ยึดมั่นศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย เพื่อสันติสุขของสังคมไทยและสังคมโลก มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ เพื่อดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และสามารถนำหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภาควิชาในความเป็นไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ และนำไปสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุปจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดให้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นสาระการเรียนรู้พื้นฐานที่ผู้เรียนต้องเรียน ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ประกอบด้วยศาสตร์ต่างๆ หลายสาขา มีลักษณะเป็นสหวิทยาการมุ่งเน้นผู้เรียน

ให้มีความรู้ มีทักษะกระบวนการ มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ รวมทั้งได้แสดง
บทบาทและความรับผิดชอบ ทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่นต่อสภาพแวดล้อม ต่อสังคมและประเทศชาติ

๒.๔.๔ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน ระดับประถมศึกษา^{๐๐}

๑. ได้เรียนรู้เรื่องของจังหวัด ภาคและประเทศของตนเอง ทั้งเชิงประวัติศาสตร์
ลักษณะทางกายภาพ สังคม ประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งการเมือง การปกครอง และสภาพ
เศรษฐกิจ โดยเน้นความเป็นประเทศไทย

๒. ได้รับการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติ
ตนตามหลักธรรม คำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมในศาสนพิธีและพิธีกรรมทาง
ศาสนามากยิ่งขึ้น

๓. ได้ศึกษาและปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาทและสิทธิหน้าที่ในฐานะ
พลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัด ภาค ประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียม
ประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น

๔. ได้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัด และภาคต่างๆ ของประเทศไทยกับ
ประเทศเพื่อนบ้าน

๕. ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม
หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำ
ความเข้าใจในภูมิภาคซีกโลกตะวันออกและตะวันตกเกี่ยวกับศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม
ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต การจัดระเบียบทางสังคม และการ
เปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

๒.๕ ตารางการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

สาระที่องค์ความรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประกอบด้วย

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์

สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์

สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

^{๐๐}อ้างแล้ว, หน้า ๑๔.

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปรัชญา ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ที่มุ่งศึกษามาตรฐานความประพฤติของพลเมืองและการยกระดับภาวะทางจิต ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะเกี่ยวกับจริยธรรมคุณธรรม ที่ว่าด้วยหลักความประพฤติของคนดีและอุดมคติตามแนวความเชื่อของศาสนาที่ตนนับถือ

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และ ประสบการณ์เกี่ยวกับหลักจริยธรรม คุณธรรม ในการควบคุมความประพฤติ สามารถนำความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาทางศาสนาเป็นแนวทางให้ผู้เรียนมีอุดมคติในการดำเนินชีวิตและ ปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา เพื่อพัฒนาตนให้เป็นคนดี บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและ สิ่งแวดล้อม ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นขอบข่ายสาระหลักมีแนวความคิดรวบยอดเกี่ยวข้องกับ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ โดยศึกษาระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ใน ฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม มีวัฒนธรรม มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นกลุ่ม ศึกษาสถาบันทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม มุ่งให้เกิดความเข้าใจต่อระบบการเมือง การปกครอง โดยเฉพาะบทบาท และหน้าที่ในฐานะพลเมืองของประเทศในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุขศึกษาการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินของไทย และหลักกฎหมายที่สำคัญ องค์ประกอบของกระบวนการยุติธรรมด้วยความคิดรวบยอดเหล่านี้ ทำให้ผู้เรียนสามารถดำเนิน ชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และ ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม ชุมชน สังคม ที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงและแตกต่างกัน มีการขัด เกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ในฐานะเป็นสมาชิกที่อยู่ร่วมกัน อันมีบรรทัดฐานทางสังคม มีระบบค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีทางสังคม สถาบันต่างๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางสังคม รวมทั้งสามารถวิเคราะห์สภาพสังคม วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ระหว่างสังคมไทยกับสังคมอื่น ในโลกเพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

นอกจากนี้ผู้เรียนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมจะต้องเรียนรู้ และแสวงหา ประสบการณ์ทางด้านระบบการเมือง การปกครองของประเทศต่างๆ ในโลกโดยเฉพาะระบบ การเมือง การปกครองของประเทศไทยภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งต้องเรียนรู้และเข้าใจรัฐธรรมนูญอัน เป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ระบบการปกครองท้องถิ่น และกฎหมายสำคัญที่ เกี่ยวข้องในชีวิตของคนไทย เพื่อจะได้ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีทางประชาธิปไตย และมีส่วน ร่วมต่อสังคมอย่างมีเหตุมีผล

สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และสิ่งแวดล้อมศึกษา ที่มุ่งให้มีความเข้าใจว่ามนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการและความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอยู่ ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีความต้องการและความจำเป็นที่ไม่จำกัด ในขณะที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคมท่ามกลางทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมจึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแจกจ่าย การบริโภคสินค้า และบริการอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระดับประเทศ และระดับโลก ตลอดจนบทบาทของเทคโนโลยีที่มีต่อการตัดสินใจทางเศรษฐกิจมีความสามารถที่จะฉลาดเลือก ประเมิน คิดพิจารณาผลที่เกิดจากทางเลือก และตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ

สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ปรัชญา มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และโบราณคดี ที่มุ่งให้มีความเข้าใจว่าวิวัฒนาการ การดำเนินชีวิตของมนุษยชาตินั้นมีการสั่งสมมาตามกาลเวลาอย่างต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยการศึกษาเรื่องราวในอดีตทำให้เกิดการเรียนรู้ว่า มนุษย์ในอดีตเผชิญปัญหาต่างๆ ในขณะที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีวิธีการจัดการกับปัญหาต่างๆ ทั้งประสบความสำเร็จและความผิดพลาด เหตุการณ์และการกระทำในอดีตมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในเวลาต่อมา อันจะเป็นการสร้างประสบการณ์ และทางเลือกในการดำรงชีวิตแก่คนรุ่นหลังต่อไป

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับความเป็นมาของตนเอง ของสังคม และของประเทศชาติว่ามีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงมาสู่ปัจจุบันอย่างไร มีความสามารถในการตีความและอธิบายนัยสำคัญของเหตุการณ์ ปัญหา และแบบแผนการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เชิงประวัติศาสตร์ของประเทศ และสังคมอื่นจากอดีตมาทำความเข้าใจปัจจุบัน และจะเปลี่ยนแปลงในอนาคต

สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมศึกษา ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา ที่มุ่งให้มีความเข้าใจในเรื่องมิติสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์กับสภาพแวดล้อมต่างๆ ปรากฏอยู่ในโลก ความสัมพันธ์ต่อกันและกัน และต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ และประสบการณ์ในการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในเชิงมิติสัมพันธ์ ทั้งในส่วนของ

ประเทศไทยกับโลกที่เราอาศัยอยู่ มีความสามารถที่จะอธิบายลักษณะตำแหน่งแหล่งที่ แบบแผน และกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปรากฏการณ์ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมคติวิเคราะห์ ตัดสินใจในปัญหาต่างๆ ที่มีผลต่อสังคม คุณภาพชีวิตสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง กับผลประโยชน์ของชาติและผลกระทบที่มีต่อโลก

องค์ความรู้ทั้ง ๕ สาระนั้น จะต้องจัดให้ผู้เรียนเรียนรู้ครบทุกสาระในทุกปีตลอด ๑๒ ปี ของการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดลำดับประสบการณ์การเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ควรเป็นดังนี้

๒.๕.๑ แนวทางการจัดทำสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรสถานศึกษา^{๐๐}

สาระการเรียนรู้ของหลักสูตรสถานศึกษาได้จากการวิเคราะห์สาระและมาตรฐานการเรียนรู้จากหลักสูตร การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น และสาระการเรียนรู้ช่วงชั้นให้มีความสัมพันธ์กัน เมื่อได้มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นแล้วจึงจะนำมากำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี / รายภาคและสาระการเรียนรู้รายปี / รายภาคต่อไป โดยมีขั้นตอนการจัดทำดังนี้

๑. กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี / รายภาค โดยวิเคราะห์จากมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่กำหนดไว้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ มาจัดเป็นผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี / รายภาคที่ระบุถึงความรู้ ความสามารถของผู้เรียน ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้ในแต่ละปี/ภาค นั้นๆ

๒. กำหนดสาระการเรียนรู้รายปี/รายภาค โดยวิเคราะห์จากผลการเรียนรู้ ที่คาดหวังรายปี/ รายภาค ที่กำหนดไว้ในข้อ ๑. ให้สอดคล้องกับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ตาม กลุ่มสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น รวมทั้งสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและชุมชน

๓. กำหนดเวลาและหรือจำนวนหน่วยกิต สำหรับสาระการเรียนรู้รายปี/ รายภาค ดังนี้

๑) ช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๓ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายปี และกำหนดจำนวนเวลาเรียนให้เหมาะสม และสอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและสาระการเรียนรู้

๒) ช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายภาคและกำหนดจำนวนหน่วยกิตให้เหมาะสม สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและสาระการเรียนรู้

ในการกำหนดจำนวนหน่วยกิตของสาระการเรียนรู้รายภาค สำหรับช่วงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ ใช้เกณฑ์การพิจารณาที่ใช้เวลาจัดการเรียนรู้ ๔๐ ชั่วโมง ต่อภาคเรียนมีค่าเท่ากับ ๑ หน่วยกิต

^{๐๐} อ้างแล้ว, หน้า ๔๐.

สำหรับสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาจัดทำเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นวิชาเฉพาะของสายอาชีพ หรือโปรแกรมเฉพาะทางอื่นๆ ใช้เกณฑ์การพิจารณา คือ สาระการเรียนรู้ที่ใช้เวลาจัดการเรียนรู้ ระหว่าง ๔๐-๖๐ ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าเท่ากับ ๑ หน่วยกิต

๔. การจัดทำคำอธิบายรายวิชา โดยการนำผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี/ รายภาค สาระการเรียนรู้รายปี/ รายภาค รวมทั้งเวลาและจำนวนหน่วยกิตที่กำหนดตามข้อ ๑,๒ และ๓ มา เขียนเป็นคำอธิบายรายวิชา โดยให้ประกอบด้วย ชื่อรายวิชา จำนวนเวลา จำนวนหน่วยกิตผลการ เรียนรู้และสาระการเรียนรู้ของรายวิชานั้นๆ ซึ่งสามารถเขียนคำอธิบายรายวิชาได้หลายรูปแบบ เช่น

๑) รูปแบบที่หนึ่ง เขียนเป็นความเรียงเสนอภาพรวมของผลการเรียนรู้และ สาระการเรียนรู้ทั้ง ๓ ด้าน

๒) รูปแบบที่สอง เขียนแยกเป็น ๒ ส่วน ประกอบด้วย

(๑) ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังเขียนเป็นความเรียงสรุปภาพรวมของผลการเรียนรู้ ทั้ง ๓ ด้าน

(๒) สาระการเรียนรู้ เขียนเป็นความเรียงของขอบข่ายเนื้อหา

๓) รูปแบบที่สาม เขียนเป็นความเรียง ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ

(๑) ขอบข่ายกิจกรรมที่กำหนดกว้างๆ สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ของ รายวิชา

(๒) ขอบข่ายเนื้อหาที่สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ของรายวิชา

(๓) ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนอย่างกว้างๆ

๔) รูปแบบที่สี่ เขียนเป็นความเรียง ประกอบด้วย ๔ ส่วน คือ จุดประสงค์ของ รายวิชาที่สอดคล้องกับผลการเรียนรู้รายวิชา ขอบข่ายสาระการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และ วิธีการวัดและประเมินผล

๕) รูปแบบที่ห้า เขียนแยกเป็น ๒ ส่วน ประกอบด้วย

(๑) ผลการเรียนรู้ : เขียนให้ครอบคลุมทั้ง ๓ ด้าน เป็นข้อๆ โดยไม่แยกด้าน

(๒) สาระการเรียนรู้ : เขียนเป็นความเรียงครอบคลุมเนื้อหา ทั้งนี้คำอธิบาย รายวิชาต้องระบุชื่อวิชา ชั้น และจำนวนหน่วยกิตด้วยสำหรับชื่อรายวิชาสถานศึกษาสามารถกำหนด ได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ต้องสื่อความหมายได้ชัดเจนมีความสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้ที่ กำหนดไว้ในรายวิชานั้น

๕. การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ การจัดทำหน่วยการเรียนรู้ จัดทำโดยการนำเอา สาระการเรียนรู้รายปี/รายภาค ที่กำหนดไว้ไปบูรณาการจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้ เพื่อความ สะดวกในการจัดการเรียนรู้และผู้เรียนได้เรียนรู้ในลักษณะองค์รวม หน่วยการเรียนรู้แต่ละหน่วย

ประกอบด้วย ผลการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ และจำนวนเวลา สำหรับการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเมื่อเรียนครบทุกหน่วยย่อยแล้ว ผู้เรียนสามารถบรรลุตามผลเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี/รายภาค ของทุกรายวิชา โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

- ๑) นำสาระการเรียนรู้รายปี/ รายภาค มาวิเคราะห์แยกเป็นหัวข้อเรื่อง / หัวข้อย่อย
- ๒) นำหัวข้อเรื่อง/ หัวข้อย่อย มากำหนดเป็นหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งทำหลาย

รูปแบบ เช่น

(๑) นำหัวข้อเรื่อง ๑ หัวข้อย่อยมาเขียนเป็นหน่วยการเรียนรู้

(๒) นำหัวข้อเรื่อง / หัวข้อย่อย มากำหนดเป็นหน่วยการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน ดังนี้

- บูรณาการภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้
- บูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้

(๓) ตั้งชื่อหน่วยการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้

(๔) กำหนดเวลาของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ตามความเหมาะสม

ในการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ อาจบูรณาการทั้งภายในและระหว่างสาระการเรียนรู้ หรือเป็นการบูรณาการเฉพาะเรื่องตามลักษณะสาระการเรียนรู้ หรือเป็นการบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน โดยพิจารณาจากผลเรียนรู้ที่คาดหวังที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับหน่วยการเรียนรู้เป็นหน่วยการเรียนรู้ที่บูรณาการเป็นThematic Unit มีขั้นตอนการสร้างหน่วย ดังนี้

๑. กำหนดรูปแบบของหน่วย

- ๑) รูปแบบการใช้หัวข้อเรื่องเป็นหลัก
- ๒) รูปแบบการใช้วรรณกรรมเป็นศูนย์กลาง
- ๓) รูปแบบการผสมผสานความคิดรวบยอดหรือการแก้ปัญหาเป็นหลัก

(Problem Solving) เป็นรูปแบบเลือก Concept จากเนื้อหาต่างๆ ผสมผสานกัน

๒. กำหนดความคิดรวบยอด โดยการระดมสมองเพื่อสร้างความคิด การสอนแนวการสอน กิจกรรมบันทึกความคิดทั้งหมดเพื่อการสร้างหน่วย

๓. ตรวจสอบแนวคิดกับคู่มือเอกสารหลักสูตร และตรวจสอบแหล่งเรียน จากห้องสมุด ทั้งของโรงเรียน ชุมชน การจัดทัศนศึกษา วิทยากรท้องถิ่น

๔. การสร้าง Web Curriculum เป็น Planning Web ให้เห็นภาพรวมทั้ง Concept กิจกรรม สื่อ และสร้างหรือกำหนดจุดประสงค์ของหน่วย

๕. สร้างกิจกรรม โดยจัดทำแผนภูมิกิจกรรม กิจกรรมมี ๓ ลักษณะ

- ๑) กิจกรรมนำสู่หน่วย

- (๑) ภาษาไทย
- (๒) สังคมศึกษา
- (๓) วิทยาศาสตร์
- ๒) กิจกรรมพัฒนา
- ๓) กิจกรรมสรุป

๖. ประเมินผลการเรียน

- ๑) ความรู้
- ๒) ทักษะและกระบวนการ
- ๓) เจตคติ

๗. กำหนดการประเมินผล และประสิทธิภาพของหน่วยการเรียนรู้ การจัดทำ

รายวิชาที่เป็นสหวิทยาการ (Multidisciplinary)

รายวิชาสหวิทยาการเป็นรายวิชาที่นำเนื้อหาของกลุ่มสาระต่างๆ มาบูรณาการ โดยจัดทำหัวข้อเรื่อง และกำหนดความคิดรวบยอด จากหลักสูตรมาประสานสัมพันธ์กัน เช่น การพัฒนาชุมชนเพื่อการพัฒนาประเทศ

- ๑) สังคมศึกษา : การพัฒนาชุมชน
- ๒) วิทยาศาสตร์ : การใช้ปุ๋ยในการพัฒนาเกษตรชุมชน
- ๓) เทคโนโลยี : คอมพิวเตอร์ในการพัฒนาการสื่อสาร
- ๔) การเกษตร : นวัตกรรมเกษตรในการเพิ่มผลผลิต
- ๕) ภูมิปัญญาชาวบ้านการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการพัฒนาวิถีชีวิตในชุมชน
- ๖) ศิลปะ : การออกแบบผลผลิตเกษตรกรรมเพื่อการอุตสาหกรรม
- ๗) มีนิสัยรักการอ่าน การเขียน การแสวงหาความรู้ เพื่อให้เป็นคนทันสมัย
- ๘) รู้จักประหยัดทั้งเวลาและทรัพยากร และเห็นคุณค่าของการประหยัดในเชิง

เศรษฐกิจและการดำรงชีวิตอย่างสร้างสรรค์

จากเป้าหมายจะนำไปสู่การจัดหลักสูตร จุดเน้นของหลักสูตรและการสร้างคุณสมบัติของผู้เรียนอันเป็นผลจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตร

การพัฒนารายวิชาสหวิทยาการ

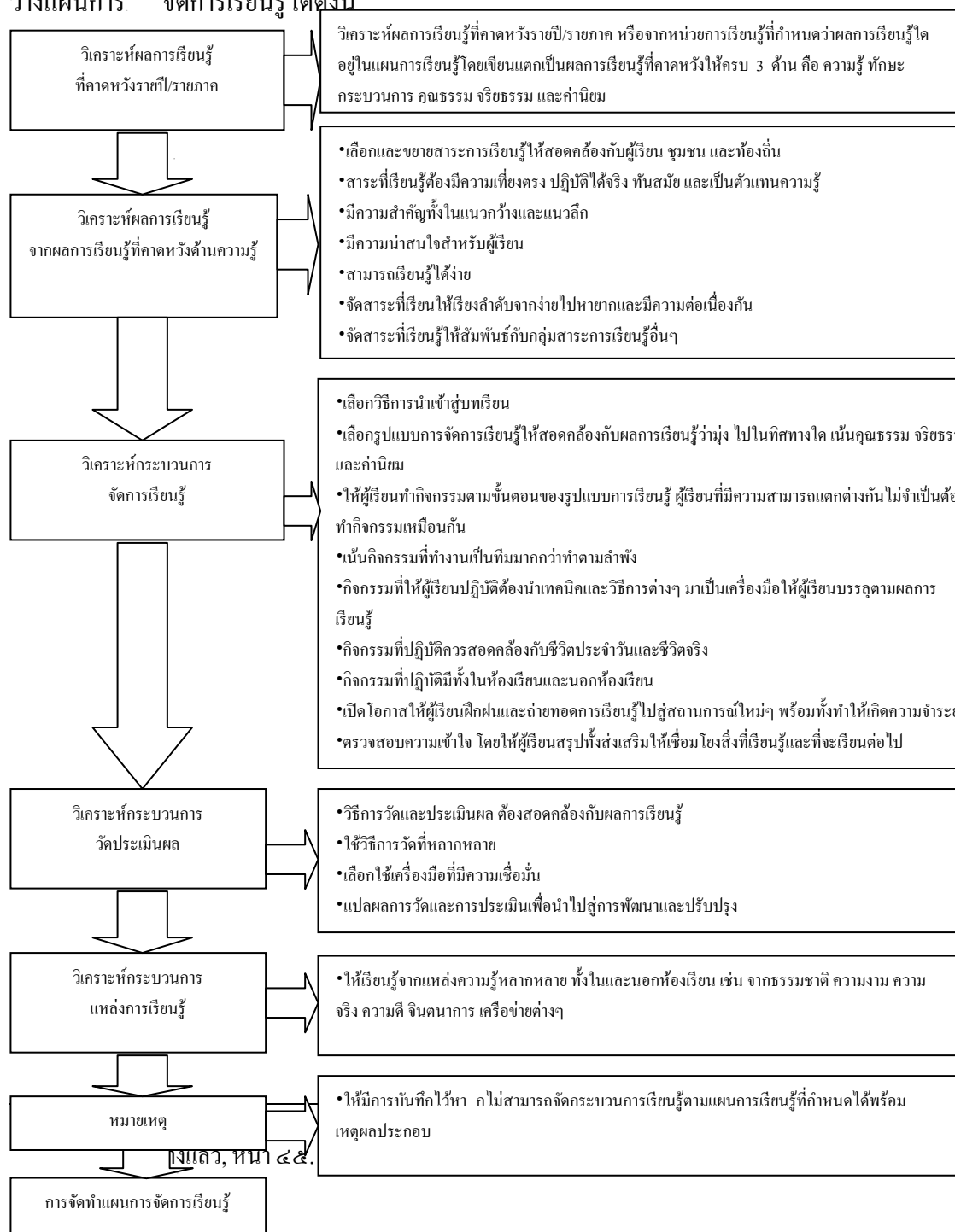
- ๑) ประชุมครูผู้สอน
- ๒) กำหนดแนวคิด
- ๓) จัดทำตารางเนื้อหา
- ๔) จัดทำคำอธิบายรายวิชา ตั้งชื่อวิชา และจำนวนชั่วโมง / สัปดาห์

๕) ออกแบบกิจกรรมและสื่อ

๖) จัดทำแผนการสอนและเอกสารการสอน

๘. การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้สอน

มีอิสรภาพในการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งมีได้หลากหลายรูปแบบ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้สอนควรปฏิบัติตามนโยบายของโรงเรียนที่กำหนดไว้ว่าให้ใช้รูปแบบใด ถ้าสถานศึกษาไม่กำหนดรูปแบบไว้จึงเลือกแบบที่ตนเองเห็นว่า สะดวกต่อการนำไปใช้ สรุปขั้นตอนการจัดการวางแผนการ^{๐๐} จัดการเรียนรู้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แผนการจัดการเรียนรู้

ที่มา: คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา , ศาสนา และวัฒนธรรม
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (พิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ กรุงเทพมหานคร
๒๕๕๕), หน้า ๔๕.

นอกจากนั้น กรมวิชาการได้นำเสนอตัวอย่างรูปแบบแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ ดังนี้

สรุปการจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ในสาระต่างๆ มีกระบวนการและวิธีการหลากหลายผู้สอนต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านร่างกาย และด้านสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ความสนใจและความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการจัดการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้นควรใช้รูปแบบหรือวิธีการที่หลากหลาย เน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้แบบบูรณาการ การใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้คุณธรรม ทั้งนี้ต้องพยายามนำกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม กระบวนการคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สอดแทรกในกระบวนการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้เนื้อหาและกระบวนการต่างๆ ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะองค์รวม การบูรณาการเป็นการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยนำกระบวนการเรียนรู้จากกลุ่มสาระเดียวกัน หรือต่างกลุ่มสาระการเรียนรู้มาบูรณาการในการจัดกระบวนการเรียนรู้ จัดได้หลายลักษณะ เช่น การบูรณาการแบบผู้สอนคนเดียว การบูรณาการแบบคู่ขนาน การบูรณาการแบบสหวิทยา และการบูรณาการแบบโครงการ

๒.๕.๒ คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประถมศึกษา^{๐๐}

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาชีวิตสภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

^{๐๐} การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรมวิชาการ, (กรุงเทพมหานครพิมพ์ที่โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า, ๑๐๓.

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศูนย์กลางจิตใจของพุทธศาสนิกชน พุทธประวัติ สรุปพุทธประวัติเกี่ยวกับการตรัสรู้ ประกาศธรรมโปรดชฎิล โปรดพระเจ้าพิมพิสาร พระอัครสาวก แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ชาดก เรื่องกุกกุสชาดก มหาอวกกุสชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วิธีปฏิบัติตนและการเข้าร่วมกิจกรรมในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะ ศึกษาวิเคราะห์ คุณค่าของศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องพระรัตนตรัย (ศรัทธา ๔) พระพุทธ (พุทธคุณ ๓) พระธรรม (หลักธรรม) และพระสงฆ์ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โอวาท ๓ การไม่ทำชั่ว (เบญจศีล) ทำความดี (เบญจธรรม สุจริต ๓ พรหมวิหาร ๔ กตัญญู กตเวทิต่อประเทศชาติ มงคล ๓๘ ในเรื่องเคารพ ถ่อมตน ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน) ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) พุทธศาสนสุภาษิต คือ สุขา สงมสุข สามัคคี (ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข) โลโกปคตมุกา เมตตา (เมตตาธรรมคำจูลโลก) พระไตรปิฎก ความหมายของของพระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก พระโมคคัลลานะเรียนวิชาแก่งว้าง ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ อุเบกขา อัญญาอุเบกขา การบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกสวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา ความหมายของสมาธิและปัญญา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกการยืน เดิน นั่งและนอนอย่างมีสติฝึกการกำหนดรู้ความเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระอรุณเวลกัสสปะ หน้าที่ชาวพุทธ อานิสงส์ของการสวดมนต์ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัด การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่วัด การเรียนธรรมศึกษา กิจกรรมพระพุทธศาสนา ๑ วัน ในโรงเรียน การเข้าค่ายพุทธบุตร และการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและนำสู่การปฏิบัติ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะฝึกปฏิบัติ มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ การยืน การเดิน และการนั่งที่เหมาะสมในโอกาสต่างๆ และศึกษากรณีชาวพุทธตัวอย่าง เรื่องสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน ศึกษา ศาสนพิธีเกี่ยวกับการอาราธนาศีล การอาราธนาธรรม และอาราธนาพระปริตรระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ การประพุดติ ปฏิบัติตนในศาสนาพิธีและพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพุดติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และ

สามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม

๒.๕.๓ คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕^{๐๐}

ศึกษาวิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่นสภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวับ ประวัติและความสำคัญของพุทธศาสนา ในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่าของชาวไทย เป็นหลักในการพัฒนาชาติไทย พุทธประวัติ สรุปลุทธิประวัติ เกี่ยวกับการเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ และพุทธกิจสำคัญอื่นๆ ชาดก เรื่องจุฬเสฏฐิชาดก วัณณาโรหชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สรุปลความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ของการเข้าร่วมกิจกรรมและหลักปฏิบัติวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมิบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันธรรมสวนะ ศึกษา วิเคราะห์ คุณค่าของศาสนวัตถุ และศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวับ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย (ศรัทธา ๔) พระพุทธ (พุทธจริยา ๓) พระธรรม (อริยสัจ ๔ หลักธรรม) และพระสงฆ์ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว (เบญจศีล อปายมุข ๔) ทำความดี (เบญจธรรม บุญกิริยาวัตถุ ๓ อคติ ๔ อิทธิบาท ๔ กตัญญูทศเวทิต่อพระพุทธศาสนา มงคล ๓๘ ในเรื่อง ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน การงาน ไม่อวดอุตริ อวดตน) ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) พระพุทธศาสนาสุภาษิต คือ วิริเยน ทุกขมจเจติ (คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร) ปญญา โลกสุมิ ปชฺโชโต (ปัญญาคือแสงสว่างในโลก) พระไตรปิฎก การแบ่งพระไตรปิฎกเป็น ๓ ปิฎก คือ พระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก อสฬษรีย ๔ ตัว ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ สันโดษ (ในสิ่งเสพเสวย) ไม่สันโดษ (ในกุศลธรรม) การบริหารจิตและเจริญปัญญา สวคคณต์ ไหว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา ความหมายของสมาธิและปัญญา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา ฝึกการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส การสัมผัสสิ่งที่มากระทบ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

^{๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕.

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระโสมโกฬิวิสะ หน้าทีขาว พุทธ การจักพิธีกรรมที่เรียบง่าย ประหยัด มีประโยชน์ และถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนสถาน การสร้างความสำนึกในประโยชน์และคุณค่าของการรักษาศีลการเข้าค่ายพุทธบุตรและการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ฝึกปฏิบัติในเรื่องการขวนขวายและการมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การปฏิบัติตนขณะประกอบพิธีกรรม การไหว้พระรัตนตรัย บิณฑบาต ครูอาจารย์ ผู้ที่เคารพนับถือและบุคคลตามฐานะ การกราบพระรัตนตรัย การกราบบุคคลตามฐานะและการกราบศพ ศึกษากรณี ชาวพุทธตัวอย่าง คือ สมเด็จพระสังฆราช อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ และชาวพุทธ ตัวอย่างในชุมชน ศาสนพิธี เกี่ยวกับพิธีกรรมในการทำบุญงานมงคล พิธีถวายสังฆทาน เครื่องสังฆทาน การประพฤติปฏิบัติตนในศาสนพิธีและพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม

๒.๕.๔ คำอธิบายสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖^{0x}

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติ สร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่นสภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ พุทธประวัติ สรุปลุบทประวัติ การปลงอาชุสังขาร ปัจฉิมสาวก ปรีณิพพาน การถวายพระเพลิง แจกพระบรมสารีริกธาตุ สังเวชนียสถาน ๔ ชาดก เรื่องมีจิตโกศลชาดก สัพพทาฐิชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สรุปลความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ การเข้าร่วมกิจกรรมและหลักปฏิบัติในวันมาฆบูชา วิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะ ศึกษาวิเคราะห์ คุณค่าของศาสนวัตถุและศาสนสถานในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่อง พระรัตนตรัย (ศรัทธา ๔) พระพุทธ (พุทธจริยา ๕) พระธรรม (อริยสัจ ๔ หลักธรรม) และพระสงฆ์ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว (เบญจศีล อปายมุข ๖ อกุศลมูล ๓) ทำความดี (เบญจธรรม กุศลมูล ๓ พลละ ๔ การละ ๖ กตัญญูกตเวทีต่อพระมหากษัตริย์ มงคล ๓๘ ในเรื่อง วินัย

^{0x} อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๓.

การงาน ไม่มีโทษ ไม่ประมาทในธรรม) ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (บริหารจัดการและเจริญปัญญา) พระพุทธศาสนาสุภาษิต คือ สจฺเจ กิตฺติ ปโปติ (คนจะได้เกียรติด้วยสัจจะ) ยถาที ติกาโร (พูดเช่นไร ทำเช่นนั้น) พระไตรปิฎก ลักษณะสำคัญของพระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จาก พระไตรปิฎกหาเกินผดถิ่นย้อมพินาส ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือค้นหา ถิ่นทะ การบริหารจัดการ และเจริญปัญญาสวคมนตรีให้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา ความหมายของสมาธิ และปัญญา วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกการยืน เดิน นั่ง และนอน อย่างมีสติฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส การสัมผัสสิ่ง ที่มากระทบ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องพระราชา หน้าที่ชาวพุทธ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ภายในวัด เขตพุทธาวาส-สังฆาวาส และการปฏิบัติตนที่เหมาะสม เข้ารับการบรรพชาในพระพุทธศาสนา การเข้าค่ายพุทธบุตร การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ฝึกปฏิบัติในเรื่องการถวายของแก่พระภิกษุ การปฏิบัติตนในขณะฟังธรรม การปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชนเพื่อประโยชน์ต่อศาสนา และศึกษารณิ ชาวพุทธตัวอย่าง เรื่องพ่อขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน ทบพวน ศาสนพิธี เกี่ยวกับการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และอาราธนาพระปริตร พิธีทอดผ้าป่าพิธีทอดกฐิน ระเบียบพิธีในการทำบุญงาน อวมงคล การประเพณีปฏิบัติในศาสนพิธีและพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประเพณีปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคม และสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคมโดยรวม

๒.๕.๕ ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ระดับประถมศึกษา^{๐๐}

รู้และเข้าใจประวัติความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มีนิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประเพณีปฏิบัติตนตามหลักธรรมทาง

^{๐๐} อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๑.

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนิกชนที่ดี มีสติสัมปชัญญะและใช้ไตรสิกขาในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

๒.๕.๖ ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

รู้และเข้าใจประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธ ตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์วัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่น ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นศาสนิกชนที่ดี มีสติสัมปชัญญะและใช้ไตรสิกขาในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

๒.๕.๗ ผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

รู้และเข้าใจประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาดก หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ชาวพุทธ ตัวอย่าง การบริหารจัดการและเจริญปัญญา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มินิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์วัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่น ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นศาสนิกชนที่ดี มีสติสัมปชัญญะและใช้ไตรสิกขาในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

๒.๖ การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษา

การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนนั้น ต้องจัดตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ เกิดขึ้นในช่วงที่สังคมไทยมีวิกฤตทางศีลธรรม คนไทยกำลังแสวงหากระบวนการเรียนแบบใหม่ วิธีคิดใหม่ ที่มีประสิทธิภาพยิ่งกว่า เพื่อพลิกฟื้นความเข้มแข็งของระบบจริยธรรม และวัฒนธรรมของสังคมไทย ซึ่งคนส่วนใหญ่ไม่นับถือพระพุทธศาสนา หลักสูตรดังกล่าวจึงมีเจตนารมณ์แน่วแน่ที่จะพัฒนาคนไทยให้เป็นคนเก่ง เป็นคนดี และมีวิจรรณญาณ

การออกแบบการเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนรู้ เชื่อมโยง เป็นอรรถสัมพันธ์บูรณาการให้เกิดความคิดรวบยอดหลัก คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ใช้กระบวนการเรียนรู้เชิงรุก

(Active Learning) ให้ผู้เรียนลงมือเรียนรู้ด้วยสมาธิและการพิจารณาตนเอง (Self Learning) การเรียนรู้ความคิดรวบยอด (Concept Learning) ในสาระการเรียนรู้ที่กำหนดฝึกปฏิบัติตามขั้นตอนที่ถูกต้อง ด้วยการบริหารและเจริญปัญญา ฝึกฝนให้เกิดสติ สมาธิ ตลอดเวลา ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้สาระหรือวิชาอื่นด้วย

การสอนของพระพุทธเจ้า แต่ละครั้งจะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จโดยมีคุณลักษณะที่เรียกได้ว่าเป็นลีลาการสอน ๔ อย่างดังนี้^{๐๖}

๑. สันตัสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนงูมือไปคูให้เห็นกับตา
 ๒. สมาทปนา ชักงูให้เป็นจริง ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
 ๓. สมุตตชนา เร้าใจให้แก่วกกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข่งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นและย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก
 ๔. สัมปหังสนา ชโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน พึงไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นประโยชน์ที่ตนพึงจะได้รับจากปฏิบัติ
- อาจผูกเป็นคำสั้นๆ ได้ว่า แจ่มแจ้ง ชูใจ กล้าหาญ ร่าเริง หรือ ชี้ชัด เจริญธรรมเบิกบาน
- ในการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามพุทธวิธีนั้น บทบาทของครูสำคัญมาก บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำวิธีการ ถ้าผู้เรียนสามารถทำเองได้ก็ให้ทำเอง บทบาทของครูที่แนะนำ ครูที่ดีต้องมีทั้งวิชา และจรณะ (วิชาจรณสมบุโน) วิชา คือความรู้ดี จรณะ คือความประพฤติดี บทบาทสำคัญของครูมีสามคำคือ แนะนำให้ทำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ดังพุทธพจน์ที่ว่า ตุมहेหิ กิจจํ อาตปป์ อกุขาตาโร ตถาคตา การลงมือปฏิบัติเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย พระตถาคตเป็นผู้บอกวิธีการ

ความศรัทธาเป็นรุ่งอรุณแห่งการศึกษา เมื่อจิตอ่อนโยน มีศรัทธาพร้อมที่จะพัฒนาไปตามลำดับ ๗ ขั้น ดังนี้

๑. มีศรัทธาเข้าไปหาครู
๒. ศึกษาคำสอนของท่าน
๓. จดจำเรื่องที่ศึกษา
๔. พิจารณาความหมายของคำที่จดจำมานั้น
๕. เกิดความเข้าใจเพราะเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ

^{๐๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา-ลาดพร้าว, ๒๕๑๓), หน้า ๑๓.

๖. เกิดฉันทะ คือ ความพอใจ การศึกษาต้องสร้างฉันทะนี้ให้ได้

๗. อุตสาหะ คือ รั้งไปปฏิบัติ

การจัดการเรียนในโรงเรียน ครูคือบุคคลสำคัญที่จะถ่ายทอดความรู้สู่นักเรียน ครูต้องเป็นตัวอย่างให้ปรากฏชัดด้วยการกระทำเป็นแบบแผน เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ สร้างศรัทธาให้นักเรียนเกิดความรู้สึที่ดี คิดอยากเรียนด้วยความวิริยะอุตสาหะ มีสติ มีปัญญาไตร่ตรองในสิ่งที่ครูถ่ายทอดให้ น้อมรับด้วยจิตสมาธิ แล้วน้อมนำสิ่งที่ดีไปปฏิบัติ เพื่อเป็นคนเก่งเป็นคนดี อยู่ในสังคมที่เจริญด้วยเทคโนโลยี แต่ไม่หลงไหลในสิ่งนั้น เป็นคนสมบูรณ์ด้วยกาย และใจ พร้อมจะเป็นคนดีของสังคม ถ้าได้รับการถ่ายทอดจากครูที่มีคุณภาพ

๒.๖.๑ กลวิธีและอุปมาประกอบการสอนพระพุทธศาสนา^{๐๖}

๑. การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย

การเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำได้แม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้กระบวนการเรียนรู้มีอรรถรสยิ่งขึ้น เช่น เมื่อจะอธิบายให้เห็นว่า คนมีความปรารถนาดี อยากช่วยทำประโยชน์ แต่หากขาดปัญญา อาจกลับทำลายประโยชน์เสียเองก็ได้ ก็เล่านิทานชาดก เรื่องลิงเฝ้าสวน หรือ คนขายเหล้า เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์และนิทานประกอบการสอนมากมายเพียงใด จะเป็นได้จากการที่ในคัมภีร์ต่างๆ มีอุทาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวมีนิทานชาดกถึง ๕๔๗ เรื่อง

๒. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา

คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

๓. การใช้อุปกรณ์การสอน

ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอน โดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นอย่างกว้างขวางหากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

อีกประการหนึ่ง คำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีบันทึกไว้เป็นคำสอนที่ตรัสแก่ผู้ใหญ่ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรม ทั้งสอนเคลื่อนที่ไปในดินแดนแคว้นต่างๆ อย่างอิสระชนิต

^{๐๖} การจัดการเรียนรู้อุบายพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรณวิชาการ (กรุงเทพมหานครพิมพ์ที่โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๔) หน้า ๑๗๐.

ที่ผู้สอนไม่มีทรัพย์สินสมบัติติดตัว ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นที่ใช้อุปกรณ์จึงมีน้อยและโอกาสที่จะอาศัยอุปกรณ์ก็เป็นไปได้ยาก นอกจากนั้น การใช้ข้ออุปมาต่างๆ จะสะดวกกว่า และให้ความเข้าใจชัดเจนอยู่แล้ว แม้เมื่อใช้ของจริงเป็นอุปกรณ์มักใช้ในแง่อุปมาอีกนั่นเอง จึงปรากฏว่าคำสอนในแง่อุปมามีมากมาย แต่ไม่ค่อยปรากฏใช้อุปกรณ์การสอน อย่างไรก็ตาม มีตัวอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงใช้อุปกรณ์การสอนเหมือนกันโดยทรงใช้เครื่องใช้ที่มีอยู่ ในกรณีสอนผู้เรียนที่อายุน้อยๆ ซึ่งเข้าใจวัตถุได้ง่ายกว่านามธรรม ในการสอนสามเณร บางครั้งก็ทรงใช้วิธีทายปัญหา ซึ่งคงจะช่วยให้เกิดความรู้ตื้นลึกสำหรับเด็ก กว่าเรื่องสอนธรรมยากๆ ด้วย สามเณรถามปัญหาว่า “อะไรเอ๋ย มีอย่างเดียว, อะไรเอ๋ย มีสองอย่าง, อะไรเอ๋ย มีสามอย่าง”

๔. การทำเป็นตัวอย่าง

วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง เป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิต แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงกระทำนั้นเป็นไปในรูปแบบทรงเป็นผู้นำที่ดี การสอนโดยทำเป็นตัวอย่างคือพระจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง

๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่

การเล่นภาษาและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมปฏิภาณ ข้อนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีความรอบรู้ไปทุกด้าน เมื่อผู้ใดทูลถามมาเป็นคำร้อยกรอง พระองค์ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที ทำนองกลอนสด บางคนทูลถามหรือกล่าวข้อความโดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางไม่ดีงาม พระองค์ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายดีงาม คำสนทนาได้ตอบแบบนี้ มีอรรถรสอยู่ในภาษาเดิม แปลออกสู่ภาษาอื่นย่อมเสียอรรถรสเสียความหมาย ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่นในภาษาไทยว่า “ปากกาหัก” “พินดาตกน้ำ” อาจใช้ในความหมายต่างกันได้ในภาษาไทย แต่เมื่อแปลเป็นภาษาอื่นย่อมเสียอรรถรส

บางครั้งผู้มาเฝ้าปรึกษาพระองค์ด้วยคำพูดต่างๆ ที่รุนแรงยิ่ง พระองค์ทรงยอมรับคำปรึกษาเหล่านั้นทั้งหมด แล้วทรงแปลความหมายอธิบายใหม่ให้เป็นเรื่องที่ดีงาม เช่น กรณีของเวรัญชพรหมณ์ และสีหเสนาบิณฑุผู้รับเป็นศิษย์ของนิครนถ์นาฏบุตร เป็นต้น

แม้ในด้านการสอนหลักธรรมทั่วไป พระองค์ทรงรับคำศัพท์ที่มีอยู่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายให้ใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟัง ผู้เรียนหันมาสนใจ และกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่ทำความเข้าใจใหม่เท่านั้น เป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่าอย่างไรหนูกุ อย่างไรหนาคิดอย่างไร จึงเห็นได้ว่า คำว่า พรหม พราหมณ์ อริยะ ยัญ ตบะ ไฟบูชายัญ ฯลฯ ซึ่งเป็นคำในลัทธิศาสนาเดิม ก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างใหม่

๖. อุปายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล

การเลือกคนเป็นอุปายสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทโธบายอย่างที่เราเรียกว่าการวางแผนที่ได้ผลยิ่ง ทรงพิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในที่ใดที่หนึ่งควรไปโปรดใครก่อน

เมื่อตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสด็จไปโปรดเบญจวัคคีย์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์เมื่อครั้งออกแสวงธรรมก่อน ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่เบญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ในธรรม มีอุปนิสัยอยู่แล้ว หรือในแง่ที่เป็นผู้เคยมีอุปการะกันมา หรือในแง่ที่ว่าเป็นการสร้าง ความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความคลางแคลงใจในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้จะไปสร้างความคลางแคลงใจแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย ครั้นเสร็จสั่งสอนเบญจวัคคีย์แล้ว ได้ไปโปรดยสกุमार พร้อมทั้งเศรษฐีผู้บิดาและญาติมิตร เมื่อจะเสด็จเข้าแคว้นมคธ พระองค์ก็เสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมทั้งบริวาร ทั้งพันเริ่มด้วยชฎิลคนพี่ใหญ่เสียก่อน แล้วนำชฎิลเหล่านี้ ผู้กลายเป็นสาวกแล้วเข้าไปสู่ นครา ชคฤห์ประกาศธรรม ณ พระนครนั้น ได้พระราชาเป็นสาวก เป็นอันว่าเริ่มต้นประกาศพระศาสนา ก็ได้ทั้งนักบวชผู้ใหญ่ เศรษฐี และพระราชา ซึ่งเป็นคนชั้นสูงสมัยนั้นเป็นสาวก เป็นการนำทางเสด็จเผยแผ่ให้ปลอดภัยต่อไป

๗. การจับจังหวะและโอกาส

ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ เมื่อยังไม่ถึงจังหวะ ไม่เป็นโอกาส เช่น ผู้เรียนยังไม่พร้อม ยังไม่เกิดปริปากะแห่งญาณหรืออินทรีย์ ก็ต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือดึงดันทำ แต่ก็ต้องตื่นตัวอยู่เสมอเมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไปเสียเปล่า แม้ในการเผยแผ่ศาสนาแก่คนส่วนใหญ่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติตามจังหวะและโอกาสด้วย ในระยะแรกประกาศพระศาสนา ณ วันมาฆปุณณมี หลังตรัสรู้ ๑ ปี เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น เป็นโอกาสเหมาะ พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์เป็นหลักยึดถือร่วมกันของพระสงฆ์ ก่อนที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ

๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ

ถ้าผู้สอน สอนอย่างไม่มีอึดตาย คัดค้านหา มานะ ทิฐิ เสียให้เหลือน้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะรู้สึกลำบาก บางคราวเมื่อสมควรยอมก็ต้องยอมให้ผู้เรียนรู้สึกตัวว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม บางคราวสมควรโอนอ่อนผ่อนตามก็ยอมตาม สมควรขัด ก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปดอบก็ปดอบ

๕. การลงโทษและการให้รางวัล

มีคำสรรเสริญพระพุทธรูปที่ออกมาแสดงข้างต้นแล้วว่า “พระผู้มีพระภาคทรงฝึกลบรุมชนได้เพียงเท่านี้ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ ” ซึ่งแสดงว่าการใช้อำนาจลงโทษไม่ใช่วิธีการฝึกคนของพระพุทธเจ้า แม้ในการแสดงธรรมตามปกติ พระองค์ก็ทรงแสดงไปตามเนื้อหาพระธรรม ไม่กระทบกระทั่งใคร อย่างที่ว่า “ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงยอมบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นแจ้งให้สมาทานให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมิกถา ” “พึงรู้จักการยกยอ และการรุกราน ครั้นรู้แล้วไม่เพียงยกยอ ไม่เพียงรุกรานพึงแสดงแต่ธรรมเท่านั้น”

ข้อนี้ ติความไปด้วยถึงว่า ไม่ใช่วิธีลงโทษและให้รางวัล แม้ว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้การชมยกยอบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณค่าของผู้นั้น กล่าวชมโดยธรรมให้เขามั่นใจในการทำความดีของตน แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบข่มคนอื่นลง บางทีทรงชมเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่าง หรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิด ให้ตั้งทัศนคติที่ถูก เช่น ทรงชมพระนันทกะ ชมพระสุชาตะ ชมพระลกุณฏกภัททิยะ ชมพระวิสาขปัญจาลบุตร และทรงตำหนิพระนันทะ เป็นต้น

๒.๖.๒ กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการและกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม เป็นเรื่องเฉพาะครั้ง เฉพาะคราวไป อย่างไรก็ดี การได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาเช่นนี้ อาจช่วยให้เกิดความเข้าใจในแนวทางที่จะนำไปใช้ปฏิบัติได้บ้าง

๑. กิจกรรมวิถีชีวิตในโรงเรียน

เป็นการปฏิบัติตนของนักเรียน เริ่มตั้งแต่นักเรียนมาถึงโรงเรียนในตอนเช้าบริเวณประตูโรงเรียน บริเวณโรงอาหาร ในห้องเรียน ก่อนเข้าแถว การเล่นนอกห้องเรียน การเข้าแถวเคารพธงชาติ และเข้าแถวไปเรียนวิชาพิเศษ โสมรุม มารยาทในห้องเรียน การใช้ห้องน้ำ ห้องส้วม การรับประทานอาหารกลางวัน การทิ้งขยะ การรอฟังปกครอง การกลับรถรับ – ส่ง

๒. กิจกรรมออมทรัพย์วันละบาท

นักเรียนในแต่ละห้องฝากเงินออมทรัพย์ประจำวัน กับเจ้าหน้าที่การเงินของห้อง และเมื่อสิ้นปีการศึกษา ประมาณต้นเดือนมีนาคมอาจารย์ที่ปรึกษา เบิกเงินจากธนาคารจ่ายคืนให้คณะกรรมการนักเรียนทำหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ของกิจกรรมออมทรัพย์ เพื่อจ่ายคืนแก่ผู้ฝาก แต่ละห้องตามจำนวนเงินในหลักฐานสมุดบัญชีของห้อง

๓. กิจกรรมธนาคารแห่งคุณธรรม

โรงเรียนกำหนดคุณธรรมที่ประสงค์จะเกิดขึ้นในตัวเด็ก โดยยึดคุณธรรมในวิสัยทัศน์ของโรงเรียนทั้ง ๖ คุณธรรม คือ ซื่อสัตย์ เสียสละ ขยันประหยัด อดทน มีสัมมาคารวะ และ

เปลี่ยนความดีซึ่งเป็นนามธรรมไม่สามารถจับต้องได้ ให้เป็นรูปธรรมในรูปแบบของบัตรความดี เพื่อให้ให้นักเรียนทุกคนเห็นว่า ความดีสามารถจับต้องได้ สัมผัสได้

ขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรม ดังนี้

๑) คณะครู อาจารย์ นักเรียนโรงเรียนถวายสัตยาบันต่อพระบรมสาทิสลักษณ์ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าจะประพฤติตนเป็นคนดีมีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ เสียสละ ขยัน ประหยัด อุดหนุน และมีสัมมาคารวะ

๒) ครู อาจารย์ และนักเรียนลงชื่อเข้าร่วมโครงการ ในสมุดลงสัตยาบัน

๓) นักเรียนผู้แทนห้องเรียน รับสัญลักษณ์ของโครงการหน้าพระบรมสาทิสลักษณ์ นำไปติดไว้ที่ป้ายนิเทศหน้าห้องเรียน ซึ่งจัดเป็นธนาคารแห่งคุณธรรม

๔) ครู อาจารย์ เบิกบัตรความดี เกณฑ์การได้รับบัตรความดี เกณฑ์การหักบัตรความดี เอกสารประกอบการจัดกิจกรรมธนาคารแห่งคุณธรรม และกิจกรรมออมทรัพย์วันละบาทจากผู้ช่วยฝ่ายปกครอง

๕) นักเรียนทำความดี รับบัตรความดีตามเกณฑ์ของธนาคารแห่งคุณธรรม จากครู อาจารย์ที่พบเห็นนักเรียนทำความดี

๖) นักเรียนนำบัตรความดีที่ได้รับไปฝากกับเจ้าหน้าที่ ธนาคารแห่งคุณธรรม โดยจะได้รับสมุดคู่มือฝากเมื่อฝากครั้งแรก

๗) อาจารย์ประจำชั้นบันทึกพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ของนักเรียนตามแบบที่กำหนด เพื่อประกอบการพิจารณาให้บัตรความดีนักเรียน

๘) ครู อาจารย์ และนักเรียนทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ธนาคาร ปฏิบัติหน้าที่ตามวิธีปฏิบัติกิจกรรมที่กำหนดไว้ในผังระบบ กิจกรรมธนาคารแห่งคุณธรรม

๙) เจ้าหน้าที่ธนาคารแห่งคุณธรรม บันทึกยอดการฝากความดีในสมุดธนาคาร และทะเบียนคู่มือฝาก

๑๐) สรุปผลการฝากบัตรความดีภาคเรียนละ ๑ ครั้ง และนำคะแนนฝากความดีจากธนาคารแห่งคุณธรรม มาเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อคิดเป็นคะแนนกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ๑๐๐ คะแนน โดยแบ่งคะแนนดังนี้

(๑) ความซื่อสัตย์	๒๐	คะแนน
(๒) ความเสียสละ	๑๕	คะแนน
(๓) ความขยัน	๒๐	คะแนน
(๔) การประหยัด	๑๕	คะแนน

(๕) ความอดทน อดกลั้น ๑๕ คะแนน

(๖) การมีสัมมาคารวะ ๑๕ คะแนน

๒.๖.๓ การจัดบรรยากาศการจัดกระบวนการเรียนรู้

๑. จัดสภาพแวดล้อมให้สะอาด สงบ ปลอดภัย ใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุด

๒. ปรับเปลี่ยนสภาพของชั้นเรียนให้มีความหลากหลาย ไม่จำเจ เพื่อส่งเสริมบรรยากาศเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น

๓. มีความเมตตา กรุณา และมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียนและระหว่างเพื่อนนักเรียนด้วยกัน

๔. นักเรียนได้เห็นและยอมรับรู้ความจริงใจหลักจริยศึกษา และหลักศาสนาด้วยการเห็นตัวอย่าง การฝึกคิดพิจารณา การฝึกปฏิบัติและเห็นผลของการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง

๕. มีห้องจริยประจำโรงเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนเข้าฝึกสมาธิ และกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา

๒.๗ สารการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่ใช้ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ระดับประถมศึกษา

๒.๗.๑ ตัวอย่าง หน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

๑. หัวเรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๒. หัวข้อย่อย โอวาท ๓

๓. ชื่อหน่วย ลูกแก้ววิเศษ

๔. ระดับชั้น ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

๕. เวลา ๖ ชั่วโมง

๖. ผลการเรียนรู้ และเข้าใจ เห็นคุณค่าของหลักธรรมโอวาท ๓ สามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

๗. สารการเรียนรู้

๑) พระพุทธ

- พุทธประวัติตอนประกาศธรรม แสดงโอวาทปาฏิโมกข์

- วิธีการปฏิบัติและการเข้าร่วมกิจกรรมวันมาฆบูชา

๒) พระธรรม

- โอวาท ๓
- ไม่ทำชั่ว (เบญจศีลและทugend ๓)
- ทำความดี (เบญจธรรมและสุจริต ๓)
- ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา)

๓) พระสงฆ์

- มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ
- การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ
- การยืน การเดิน การนั่งที่เหมาะสมในโอกาสต่างๆ

๘. กิจกรรมเสริมหลักสูตร

๑) ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแผ่เมตตาให้นักเรียนหลับตาทำสมาธิ ๕ นาที

๒) แบ่งกลุ่มนักเรียนให้ร่วมกันอภิปราย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับมารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุตามประเด็นที่กำหนด นำเสนอโดยการแสดงบทบาทสมมติให้แต่ละกลุ่มฝึกการสังเกตและร่วมแสดงความคิดเห็นว่าถูกต้องหรือไม่อย่างไร ครูอธิบายเพิ่มเติมพร้อมทั้งสาธิตให้นักเรียนฝึกปฏิบัติตาม พร้อมทั้งให้ปฏิบัติจริงต่อพระภิกษุ เมื่อนักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดในวันมาฆบูชา

๓) ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพุทธประวัติตอนประกาศธรรม แสดงโอวาท ปาฏิโมกข์ และรายละเอียดเกี่ยวกับวันมาฆบูชา โดยให้นักเรียนนำเสนอผลงานที่ป้ายนิเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ชื่นชมผลงานของกันและกัน

๔) นำนักเรียนไปเวียนเทียนที่วัดในวันมาฆบูชา พร้อมทั้งนิมนต์พระภิกษุเป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับพุทธประวัติตอนประกาศธรรม แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ และหลักธรรมโอวาท ๓ ตลอดจนความสำคัญของวันมาฆบูชา โดยฝึกให้นักเรียนบันทึกข้อมูลที่ได้จากการฟังและนำเสนอผลงานเป็นผังความคิด พร้อมทั้งฝึกการถาม-ตอบเพื่อให้แจ่มแจ้งจากเรื่องที่ฟัง

๕) แบ่งกลุ่มนักเรียนให้ร่วมกันสรุปความหมายของหลักธรรมโอวาท ๓ และยกตัวอย่างเหตุการณ์ต่างๆประกอบ และเปรียบเทียบทั้งทางบวกและลบ

๖) ครูเล่านิทานประกอบภาพ “เรื่องลูกแก้ววิเศษ ” แล้วให้นักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ตัวละครในนิทาน และอภิปรายข้อคิดที่ได้จากนิทานในประเด็นต่อไปนี้

- ทำไมฤๅษีให้ลูกแก้วกับนายทา
- ถ้านักเรียนเป็นนายทาเมื่อได้ลูกแก้วจะทำอย่างไร
- นักเรียนรู้สึกอย่างไรเมื่อฤๅษีเอาลูกแก้วคืนจากนายทา
- นักเรียนได้ข้อคิดอะไรจากการฟังนิทานเรื่องนี้ และได้แนวคิดที่จะมาใช้

กับตนเองอย่างไร

๗) แบ่งกลุ่มนักเรียนวิเคราะห์ เปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวละครในนิทานที่ปฏิบัติและไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมโอวาท ๓ พร้อมทั้งวิเคราะห์ผลที่ได้รับจากการกระทำของตัวละครและนำเสนอผลงานกลุ่ม

๘) ให้นักเรียนร่วมกันเขียนรายงานเป็นข้อๆเรื่องผลของการทำความดี ผลของการทำความชั่ว และผลของการฝึกจิตให้ผ่องใส ตัดผลงานที่ป้ายนิเทศและร่วมกันสรุปหลักธรรมเป็นแนวปฏิบัตินำไปใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเอง

๙) ให้นักเรียนวาดภาพการปฏิบัติตามหลักธรรมพร้อมทั้งเขียนบรรยายตามว่าสิ่งที่ตนปฏิบัติเกิดผลดีต่อตนเอง เพื่อน โรงเรียนหรือชุมชนอย่างไรบ้าง แล้วนำเสนอผลงานกลุ่มและนำติดที่ป้ายนิเทศ

๑๐) ให้นักเรียนทุกคนร่วมกันศึกษาผลงาน และชื่นชมผลงานของเพื่อนที่ตนเองประทับใจ และบอกเหตุที่ชื่นชม ชี้แจงร่วมกันสรุปข้อตกลงของนักเรียนที่จะร่วมกันนำไปประพฤติปฏิบัติและบันทึกผลการปฏิบัติในสมุดบันทึกการทำความดีของแต่ละคน

๑๑) ครูและนักเรียนร่วมกันร้องเพลง “แสงธรรม” ตามแถบบันทึกเสียงเพลง และสนทนาซักถามเกี่ยวกับเพลง

๕. การจัด สื่อการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนา

- ๑) คำถามเรื่องลูกแก้ววิเศษ
- ๒) ภาพประกอบคำถามเรื่องลูกแก้ววิเศษ
- ๓) แถบบันทึกเสียงเพลงแสงธรรม
- ๔) เครื่องบันทึกเสียง

๑๐. การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน

ผลการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	วิธีการคิด	เครื่องมือวัด	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
รู้และเข้าใจ เรื่องของการ ทำความดีละ เว้นความชั่วทำ จิตใจของตน ให้สะอาด บริสุทธิ์เห็นค่า และสามารถ นำข้อธรรมไป ใช้ใน ชีวิตประจำวัน ได้	- เชื่อฟังพ่อแม่ - ปฏิบัติตนตาม คำสั่งสอนของพ่อแม่ - พอใจสิ่งที่ตน มีอยู่ - ไม่พูดปด - คิดรอบคอบ - มีเหตุผล - ช่วยเหลือผู้อื่น - ไม่รังแกผู้อื่น - การแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องถูกแ้ววิเศษ - เสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหา - รายละเอียด	- ประเมิน - ถาม-ตอบ - ตรวจผลงาน	-แบบประเมิน -คำถาม - นักเรียน	- นักเรียน - ครู - นักเรียน - นักเรียน - นักเรียน - นักเรียน - นักเรียน - นักเรียน -นักเรียน -นักเรียน	- ปฏิบัติ - นำเสนอ = ดี - มาก - ปฏิบัติเป็น - บางครั้ง= ดี - ปฏิบัติน้อย= - พอใช้ - ไม่ปฏิบัติ= - ควรปรับปรุง

	การปฏิบัติ ความดีของ ตนเอง				
--	----------------------------------	--	--	--	--

การประเมินการเห็นคุณค่าของการทำความดีและโทษของการทำชั่ว
ของ.....ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย

✓ ลงใน ☐ ที่ตรงกับพฤติกรรม

ที่		รับการปฏิบัติ			หมายเหตุ
		😊	😐	☹	

ลงชื่อ.....ผู้ประเมิน

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เกณฑ์

= พอใจมาก (ทำได้ ๖-๘ ข้อ)

= พอใจปานกลาง (ทำได้ ๔-๕ ข้อ)

= ไม่พอใจ (ต่ำกว่า ๓ ข้อ)

๒.๓.๒ ตัวอย่างการใช้คำถามให้นักเรียนอภิปรายและแสดงความคิดเห็น^{๐๐}

คำชี้แจง เมื่อนักเรียนได้ฟังนิทานเรื่อง “ลูกแก้ววิเศษแล้ว จงอภิปราย แสดงความคิดเห็น
ตามหัวข้อต่อไปนี้ แล้วบันทึกลงในกระดาษ

^{๐๐} อ่างแล้ว, หน้า ๒๕๖.

๑. ทำไมฤๅษีให้ลูกแก้วแก่นายทา
๒. ถ้านักเรียนเป็นนายทาเมื่อได้ลูกแก้วแล้วจะทำอย่างไร
๓. นักเรียนรู้สึกอย่างไรเมื่อฤๅษีเอาลูกแก้ววิเศษคืนจากนายทา
๔. ถ้านักเรียนเป็นนายทานักเรียนจะทำอย่างไร
๕. นักเรียนได้ข้อคิดอะไรจากเรื่องนี้ ให้นักเรียนเสนอแนวทางที่จะนำมาใช้กับตนเอง

๒.๗.๓ นิทานประกอบการสอนเรื่องลูกแก้ววิเศษ

มีชายผู้หนึ่งชื่อทา แก่มีภรรยาชื่อแก้ว คนทั้งสองมีอาชีพทำไร่ทำนา และตกเบ็ดในลำแม่น้ำซึ่งไหลผ่านหมู่บ้านนั้น เมื่อแก่จับปลาได้ ก็เอามาขาย และแลกเปลี่ยนกับสิ่งของต่างๆ ที่ตนต้องการ

วันหนึ่งนายทาไปตกเบ็ดในลำน้ำ เขาเดินทางขึ้นไปเกือบถึงต้นน้ำเพราะทางใต้ๆ ลงมามีคนไปตกเบ็ด ทอดแหจนปลาลดน้อยลง หาจับได้ยากลงทุกที

ขณะที่เขาตกเบ็ดอยู่นั้น เขารู้สึกประหลาดใจยิ่งนัก เพราะกระแสน้ำที่ไหลมานั้นเริ่มแห้งลงทีละน้อยๆ จนแห้งขอดถึงทราย ด้วยความแปลกใจ เขาจึงเดินขึ้นไปเพื่อให้รู้แน่ๆ ว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

เมื่อเขาเดินขึ้นไปไม่นานนัก ก็พบฤๅษี นั่งบำเพ็ญภาวนาอยู่กลางแม่น้ำ อำนาจแห่งฉานบารมี ทำให้กระแสน้ำที่ไหลมาแห้งเหือดไป นายทารู้สึกเคารพและยำเกรงยิ่งนัก จึงเข้าไปกราบ

ฤๅษีได้ยินเสียงคนมาจึงลืมตาขึ้นไต่ถามออกไปว่า “ ท่านมาหาเรามีธุระอันใดหรือ ” นายทาตอบว่า “ ผมเป็นคนยากจนหากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวันๆ ด้วยการจับปลา ไม่มั่งมีเช่นผู้อื่นอยากจะขอให้ท่านฤๅษีช่วยเหลือบ้าง ”

ฤๅษีนั่งคิดและพูดว่า “ ผู้ที่จะมั่งมีเงินทองนั้น จะต้องเป็นผู้มีศีลและมีสัจย์ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ถ้าท่านต้องการ จะต้องรับศีลก่อนแล้วเราจึงจะให้ของดีแก่ท่าน ท่านจะยอมปฏิบัติตามไหมล่ะ ”

นายทารับปากทันทีว่า “ ข้าพเจ้ายอมปฏิบัติตามทุกประการขอท่านจงสั่งมาเถิด ” หลังจากนั้นฤๅษีก็แสดงศีล ๕ ให้นายทากล่าวรับศีลนั้นไว้ปฏิบัติตลอดชีวิต เมื่อนายทารับศีลแล้วก็นั่งรอ

ฤๅษีหยิบเอาลูกแก้ววิเศษออกมาสามลูกและบอกว่า “ แก้วดวงแรกผู้ใดได้เมื่ออมแล้วพบสัตว์ตาย และไต่ถาม ผู้นั้นจะสามารถรู้ถึงภาษาสัตว์ ถ้าผู้ใดรู้ภาษาสัตว์ผู้นั้นยอมใช้ความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตของตนได้ แก้วดวงที่สอง ผู้ใดได้แก้วนี้ เมื่ออมไว้สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ หากต้องการบริวารก็เอ่ยปากร้องเรียก ผู้คนทั้งปวงก็จะมาเป็นบริวารทันที ส่วนดวงที่สามผู้พลั่วหากนึกปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้นตามความต้องการ เมื่อเจ้ารับปากว่าจะปฏิบัติตามคำของเรา เรา

จะมอบดวงแก้วที่สามกับดวงแก้วที่หนึ่งให้เจ้าก่อน ถ้าเจ้าเป็นคนดีจริงเราจะมอบดวงแก้วที่สองให้แก่เจ้าต่อไป” ฤาษีพูดจบ ก็มอบลูกแก้วสองดวงให้แก่นายทา

นายทาได้ลูกแก้วแล้ว ลองเอาลูกแก้วนั้นอม ขณะที่เดินมาได้พบโครงกระดูกเก๋ๆกอดอยู่ข้างทาง เขาจึงตรงเข้าไปถามว่า “เจ้าเป็นใครทำไมเจ้าจึงต้องตายอยู่ข้างทางเช่นนี้”

หวักะโหลกแห่งตอบว่า “ข้าพเจ้าคือสุนัข ก่อนนั้นเมื่อครั้งหนุ่มแข็งแรง ได้ช่วยเฝ้าบ้าน เหาขโมย นอกจากนั้นยังไล่เต่า ไส้เลน และล่าสัตว์ ต่อมาเมื่อแก่เฒ่าลง เจ้าของทอดทิ้งไม่เลี้ยงดูปล่อยให้ออดอยากจนมานอนตายอยู่ที่นี่”

นายทาพอใจแก้ววิเศษยิ่งนัก เมื่อมาถึงบ้าน นางแก้วเห็นสามีมาล่าช้า ไม่ได้ปลาแม่แต่ว่าเดียว นางจึงดำออกไปดังๆ “เจ้าคนเลว รู้แล้วว่าอยากจน ไม่มีกระทั่งข้าจะยาไส้ ออกไปหาปลาออกไปเที่ยว ไม่ได้อะไรมากิน คนอย่างนี้ปล่อยให้มันแตกข้าวกับเกลือจึงจะดี”

นายทาได้ยินภรรยาว่า จึงรีบบอกว่า “เอ็งอย่าเพิ่งคำว่าข้านะ ข้าไม่ได้ไปเที่ยวเล่นอย่างเอ็งว่าหรอก ข้าไปพบฤาษี ท่านให้ของดีแก่ข้า คุณนี่ซิ” พูดจบก็ชูดวงแก้วให้นางดู

นายทาเอาแก้วใส่ในปากแล้วตั้งสัจอธิษฐาน ขอให้มียาบ้านมีทรัพย์สินเงินทอง ทันใดนั้นก็ได้อาณาและทรัพย์สินเงินทอง ตามที่ต้องการทันที ทำให้นางแก้วปลื้มปิติยิ่งนัก

เมื่อนายทา นางแก้ว มีฐานะมั่งคั่ง ชาวบ้านก็แต่งตั้งยกย่องให้เขาเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ครั้นเป็นหัวหน้าหมู่บ้านคนทั่วไปก็สนับสนุนให้เขาเป็นเจ้าเมือง แม้แต่นางแก้วภรรยาของเขาก็กล่าวว่า “ข้าคิดว่าแคว้นไปเอาแก้วดวงที่สามมาจากท่านฤาษี ถ้าท่านไม่ให้ แะงเอาก็ได้”

เมื่อนายทาถูกเป่าหูวันแล้ววันเล่า พอเขาเริ่มเห็นคล้อยตาม ดังนั้นเขาจึงพาบริวารและเข้าไปหาฤาษี เมื่อไปถึงก็พูดกับฤาษีว่า “ท่านฤาษี ข้าพเจ้าขอดวงแก้วดวงที่สองเสียเถิด”

ฤาษีได้ฟังน้ำเสียงของนายทา ก็รู้ว่า นายทากับพรรคพวกคิดมีดีมีร้ายต่อตน ฤาษีจึงพูดว่า เมื่อท่านต้องการฉันก็จะให้แต่ท่านต้องเอาแก้วทั้งสองที่เราให้แก่ท่านครั้งก่อน มาให้เราดูเสียก่อน

นายทาดีใจ รีบเอาดวงแก้วทั้งสองดวงส่งให้ ฤาษีหยิบเอาแก้วใบที่สองออกมาและรับเอาแก้วทั้งสองดวงไว้ หลังจากนั้นฤาษีก็กล่าวว่า “ผู้ใดก็ตามที่มีความโลภไม่มีที่สิ้นสุดปรารถนาอยากมั่งมีและต้องการอำนาจแล้ว ตลอดชีวิตของเขาจะไม่พบความสุขเลย นี่เจ้าไม่เคยคิดบ้างเลยหรือว่า ก่อนนั้นเจ้าเป็นเพียงคนหาปลาโง่ๆ ยากจนคนหนึ่ง เมื่อได้ดวงแก้วเจ้าจึงมั่งคั่งมีความสุข และเจ้ายังต้องการมีอำนาจยิ่งขึ้น ถึงกับจะทำร้ายเพื่อแย่งเอาดวงแก้วจากเราหรือ บุคคลเช่นนี้ ไม่สมควรที่จะมีอยู่ต่อไป เปรตคุณกระทั้งผู้มีพระคุณ ดังนั้นเจ้าอย่าเอาดวงแก้ววิเศษเหล่านี้ไปเลย ขึ้นเอาไปก็มีแต่ความยุ่งยากไม่มีสิ้นสุด”

พอญาติกล่าวจบ ร่างของท่านก็หายวับไปกับตา ตกลงนายทา นางแก้ว กลับเป็นคน
ยากจนเช่นเดิม ต้องหาจับปลาตามลำแม่น้ำ เสื้อผ้าขาดวิน ไม่มีใครเหลียวแล เมื่อคิดถึงความหลัง
ครั้งใด เขารู้สึกเสียใจเหลือเกิน นี่เพราะไม่รู้จักรักใคร่ครวญและขาดสติ^{๐๐}

จากคำเล่าของสามเณรเกษม พระสิงห์ เชียงใหม่

แบบตรวจผลงานการบันทึกความดีของนักเรียน

ชั้น..... ระหว่างสัปดาห์๑-๕ เดือน.....พ.ศ.....

ที่	ชื่อ-สกุล	การทำความดี ที่เกิดผลต่อตนเอง	การทำความดี ที่มีผลต่อผู้อื่น	การทำความดีมีผลต่อ โรงเรียนและชุมชน	หมายเหตุ

ลงชื่อ.....(ผู้บันทึก)

(.....)

เกณฑ์การตรวจผลงาน

การทำความดีที่เกิดผลต่อตนเอง = ๑

การทำความดีที่เกิดผลต่อผู้อื่น = ๒

การทำความดีที่เกิดผลต่อโรงเรียนและชุมชน = ๓

สรุปสาระการเรียนรู้ทั้ง ๘ กลุ่มนี้ เป็นองค์ความรู้ที่เน้นการฝึกภาคปฏิบัติ การพัฒนา
ทักษะการเรียนรู้ หรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม ของผู้เรียน ใน
การจัดหลักสูตรจะต้องให้มีความยืดหยุ่น เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคม และ
ประเทศชาติ ให้ทุกสังคมมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียน โดยเฉพาะชุมชน
และวัดที่มีความใกล้ชิดกับโรงเรียนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จะต้องมีส่วนร่วมด้วย เพื่อความสมดุลทั้ง
สาระการเรียนรู้ เวลา และเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียน เสริมสร้างเอกภาพชุมชน วัด โรงเรียนให้ม
ความเป็นไทย และความเป็นสากล

^{๐๐} อ่างแล้ว, หน้า ๒๕๖.

การจัดการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในปัจจุบันนี้ จะต้องจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ ๘ กลุ่มสาระ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประกอบด้วย ความสำคัญ ธรรมชาติ และลักษณะเฉพาะของกลุ่มสาระ วิสัยทัศน์ คุณภาพผู้เรียน สาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งช่วยท้องถิ่นและสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจ ในส่วนสาระการเรียนรู้ แนวทางการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โกศล ธนุธรรมทัศน์^{๐๐} ได้ทำการวิจัยเรื่องปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๖ ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นตรงกันเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่มีปัญหามากในด้านจุดประสงค์ของหลักสูตรที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาซาบซึ้ง และสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนาและคุณของพระรัตนตรัย เนื้อหาวิชามีลักษณะเป็นนามธรรม การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่บรรลุจุดประสงค์ของบทเรียนที่กำหนดไว้ ขาดสื่อและอุปกรณ์การสอน และไม่สามารถวัดและประเมินผลการเรียนการสอนให้บรรลุจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมของแต่ละบทเรียนได้

พระมหาสุภวัฒน์ หนูพริก^{๐๐} ทำการศึกษาเรื่องทัศนคติและความคาดหวังของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาจากการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนของพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

^{๐๐}โกศล ธนุธรรมทัศน์, ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓), ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๖, วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัย-เกษตรศาสตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๕๖.

^{๐๐}พระมหาสุภวัฒน์ หนูพริก, ทัศนคติและความคาดหวังของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาต่อการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศึกษาเฉพาะกรณี : ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา-ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔), หน้า ๔๕.

๑. ผู้บริหารโรงเรียน มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับเข้าใจเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาดี จึงทำให้มีความสัมพันธ์กับความหวังในตัวอื่นๆ สูงด้วย

๒. ผู้บริหารโรงเรียนมีความคาดหวังสูงกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระนิสิต โดยมีความสัมพันธ์มีความคิดเห็นถึงผลกระทบสูงด้วย

๓. ผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่าปัญหาและอุปสรรคของการสอนวิชาพระพุทธศาสนาว่ามีปัญหาและอุปสรรคเล็กน้อย

จรัส กาอินทร์^{๐๐} ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามกับครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียน และผู้ปกครองนักเรียน ซึ่งผลการศึกษารูปได้ ดังนี้

โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นทุกแห่งใน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จัดให้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเลือกทุกภาคเรียน รวม ๖ รายวิชา แผนการสอนที่ครูใช้ ครูผู้สอนเป็นผู้จัดทำเอง โดยใช้จุดประสงค์การเรียนรู้กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนส่วนใหญ่จัดการเรียนการสอนโดยใช้การบรรยาย ไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม สื่อการสอนที่ครูใช้บ่อยคือหนังสือเรียนและรูปภาพ ซึ่งไม่เร้าความสนใจ ทำให้นักเรียนไม่กระตือรือร้น การวัดและประเมินผลเป็นแบบอิงเกณฑ์ โดยมีการทดสอบระหว่างเรียนและหลังเรียน

ปัญหาและความต้องการด้านการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ครูมีปัญหาในระดับมาก คือ ขาดสื่อ อุปกรณ์ แหล่งวิทยาการที่จะใช้ศึกษาค้นคว้าในการสอนขาดเทคนิคการสอนที่ดี ขาดวิธีสอนที่หลากหลาย ขาดงบประมาณในการจัดซื้อสื่อ และจัดกิจกรรมเสริมรวมทั้งการจัดสถานที่ บรรยายาศที่ดีในการเรียนการสอน นักเรียนและผู้ปกครองมีความต้องการพัฒนาด้านสื่อ อุปกรณ์การสอน การวัดผลประเมินผลที่เน้นการปฏิบัติ การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ และต้องการให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางจริยธรรม

ทิพาพร ศิริจันทร์^{๐๙} ได้ศึกษาแนวโน้มหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้ากลุ่มตัวอย่างเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา เก็บรวบรวมข้อมูลรอบที่ ๑ โดย

^{๐๐} จรัส กาอินทร์, ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น - อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๖๑.

^{๐๙} ทิพาพร ศิริจันทร์, การศึกษาแนวโน้มหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในทศวรรษหน้า, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๔๘.

แบบสัมภาษณ์เก็บรวบรวมรอบที่ ๒ และ ๓ ด้วยแบบสอบถามประมาณค่าวิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณมัธยฐานค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ผลการวิจัยสรุปว่า หลักสูตรจะเน้นการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเน้นการสอนให้สัมพันธ์กับชีวิตอื่นๆ ส่วนกลางเป็นผู้จัดให้ผู้เรียนรู้เหมือนกันทั่วประเทศเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับปัญหา และท้องถิ่นจัดการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการวัดและประเมินผลมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมผู้เรียนวัดความสามารถในการนำไปใช้อย่างถูกต้องเหมาะสม

สุพจน์ อวยประเสริฐ^{๐๐} ศึกษาเรื่อง “บทบาทผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ” โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเทคนิคและวิธีการสอนที่นิยมใช้ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนในสมัยพุทธกาล และวิธีการสอน จริยศึกษาในปัจจุบัน ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๕๖ คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละเท่าๆ กัน และครูที่สอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๖ คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการทางสถิติ โดยหาค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบ ค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาลมีการเรียนรู้ โดยมัชฌิมเลขคณิตคะแนนสอบหลังสอนสูงขึ้นกว่าก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๑ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาลดีกว่านักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนทั้งสองกลุ่มตามความคิดเห็นของครูไม่แตกต่างกัน

พรสวรรค์ ศรีวรกุล^{๐๐} ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนเรยีนาเชลี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้น ทักษะกระบวนการอ่านคิดวิเคราะห์ และพบว่า ครูผู้สอนสาระภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศ ส่วนใหญ่มีการวางแผนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ มีการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ มีการตรวจสอบการจัดกระบวนการเรียนรู้ และมีการแก้ไขปรับปรุงการจัดการกระบวนการเรียนรู้ โดยรวมอยู่ในระดับดี ในส่วนของปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงพัฒนาการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ที่เน้น ทักษะกระบวนการอ่านคิดวิเคราะห์และเขียน พบว่าครูผู้สอนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่อง

^{๐๐}สุพจน์ อวยประเสริฐ, บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการส่งเสริมการสอนวิชาพระพุทธศาสนา-ใน โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต , (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๒๕๔๔), หน้า ๔๓.

^{๐๐}พรสวรรค์ ศรีวรกุล, “การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียน เรยีนาเชลี จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต (สาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖) กัดย่อ.

ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ขาดการนิเทศกำกับติดตามผลอย่างสม่ำเสมอ ครูผู้สอนยังมีภาระงานหน้าที่พิเศษ นอกเหนือจากการสอนอยู่มาก นอกจากนั้นจำนวนนักเรียนต่อห้องยังมีจำนวนมาก ซึ่งมีผลกระทบต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สอน อีกทั้งเวลาและคาบสอน ยังไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เน้นทักษะกระบวนการอ่านคิดวิเคราะห์ และเขียน ข้อเสนอแนะคือการลดจำนวนนักเรียนให้พอเหมาะ ส่วนเรื่องเวลาและคาบสอน ควรจัดให้เพียงพอ เพื่อเอื้อต่อการ

จัดกิจกรรมการเรียนรู้ นอกจากนั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่เน้น ทักษะกระบวนการอ่านคิดวิเคราะห์ และเขียน ยังพบว่าครูผู้สอนยังขาดสื่ออุปกรณ์ที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ข้อเสนอแนะคือทางโรงเรียนควรสนับสนุนงบประมาณในการจัด สื่ออุปกรณ์ สื่อสิ่งพิมพ์ เอกสารประกอบการเรียนเทคโนโลยีที่ทันสมัยให้เพียงพอต่อการพัฒนาการเรียนรู้ในครั้งต่อไป

สำหรับการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาล ที่อยู่ในโรงเรียนขนาดต่างกัน เกี่ยวกับการใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ความเห็นของพนักงานครูเทศบาลที่อยู่ในโรงเรียนเทศบาลขนาดเล็ก กับโรงเรียนเทศบาลขนาดกลาง มีความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน

นางดวงทิพย์ ตัณฑศรี^{๐๐} ได้ศึกษาการจัดกระบวนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับประถมศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครบุรีรัมย์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของการจัดกระบวนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาความต้องการของผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้ปกครองในการพัฒนา การจัดกระบวนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครบุรีรัมย์ การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างครูอาจารย์-นักเรียน จำนวน ๕๓๑ ราย และใช้แบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประมาณค่า เป็นเครื่องมือในการวิจัยแล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า

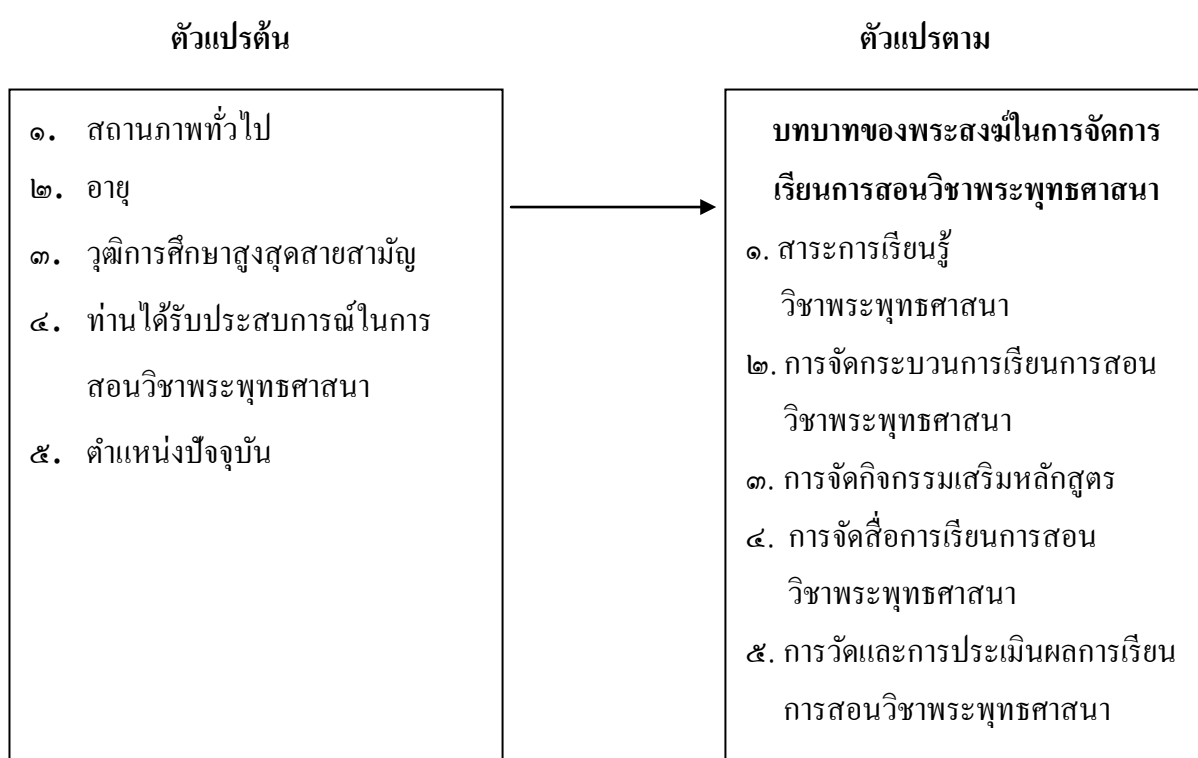
๑. สภาพและปัญหาของการจัดกระบวนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมากซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๕ โดยด้านการจัดกิจกรรมเสริมและด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนรองลงมาได้แก่ด้านการใช้สื่อ ด้านการวัดผลและประเมินผลด้านการเรียนการสอนด้านสถานที่และงบประมาณลำดับ

^{๐๐}นางดวงทิพย์ ตัณฑศรี, “การจัดกระบวนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับประถมศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครบุรีรัมย์”, ปรินญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต , สาขาวิชาการบริหารการศึกษา (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

๒. ผลการศึกษาความต้องการของผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้ปกครองใน การจัด กระบวนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาลนนทบุรี พบว่า ควรมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น มีสื่อการเรียนการสอนที่ ทันสมัยและเหมาะสมกับเด็กนักเรียนและจัดให้มีการเข้าค่ายคุณธรรมเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการด้าน สติปัญญาให้เด็กนักเรียนรู้จักคิด วิเคราะห์ ได้มีการทำวัตรสวดมนต์อาทิตย์ละครั้งในวันสุดสัปดาห์ และสามารถทำให้ครูและนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรมที่ดีในจิตใจสำนึกของทุกคน

สรุป สารการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เน้นการฝึกปฏิบัติ เป็นกระบวนการพัฒนาทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ของผู้เรียนในการจัดหลักสูตรจะต้องมีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน และ ชุมชน สังคมประเทศชาติ เป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน เสริมสร้างเอกภาพ มีความพอดีระหว่าง ความเป็นไทยและความเป็นสากล เพราะพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ที่ดีที่สุด สรุปเป็นกรอบแนวคิดดังนี้

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย